

Bibliografie

Ainsley R (1995) *The Ultimate Encyclopaedia of Classical Music*. Cape Town: Human & Rousseau.

Anderson H & Goolishian H (1988) Human Systems as Linguistic Systems: Preliminary and Evolving Ideas about the Implications for Clinical Theory. *Family Process* 27(4): 371-392.

Anderson H (1997) *Conversation, Language, and Possibilities: A Postmodern Approach to Therapy*. New York: BasicBooks.

Bauman Z (2001) *The Individualized Society*. Cambridge: Polity.

Beek M (2003) [www:geosites.nl](http://www.geosites.nl)

Bennett A & Royle N (1999) *An Introduction to Literature, Criticism and Theory*. London: Prentice Hall.

Berten H (1995) *The Idea of the Postmodern: a history*. London: Routledge.

Bertens H & D'haen T (1988) *Het postmodernisme in de literatuur*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Bertrando P (2000) Text and context: Narrative, postmodernism and cybernetics. *Journal of Family Therapy* 22: 83-102.

Blom O (2000) *De Literaire Boekenweekgeschenken 1984 – 2000: zolang de voorraad strekt*. Amsterdam: Stichting CPNB.

Boon L P (1955) *Menuet en andere verhalen*. Amsterdam: Querido's.

- Brink A P (1988) Die postmodernistiese roman: 'n skakel met die 18de eeu? *Tydskrif vir Literatuurwetenskap* 4(4): 378-393.
- Buchwald C & Mulisch H (2002) *Harry Mulisch: De hond en de Duitse ziel*. Amsterdam: Cossee.
- Burr V (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Cahoone L E (1995) The ten modernisms. In Rossouw G J (ed) *Life in a Postmodern Culture* (1-33). Pretoria: HSRC.
- Claus H (1950) *De Metsiers*. Brussel: Manteau.
- Claus H (1997) *De Geruchten*. Amsterdam: Bezige Bij.
- Claus H (1998) *Onvoltooide verlede*. Amsterdam: Bezige Bij.
- Daisne J (1947) *De man die zijn haar kort liet knippen*. Brussel: Elsevier Manteau.
- Dijn de H (1997) *Hoe overleven we de vrijheid?* Kapellen: Pelckmans.
- Dis van A (1994) *Indische duinen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Dis van A (1996) *Palmwijn*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Dis van A (1999) *Dubbelliefde: Geschiedenis van een jongeman*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Dis van A (2000) *Op oorlogspad in Japan*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Doan R E (1998) The King Is Dead; Long Live the King: Narrative Therapy and Practicing What We Preach. *Family Process* 37(3): 379-385.

Dorrestein R (1992) *Ontaarde moeders*. Amsterdam: Contact.

Dorrestein R (1998) *Een hart van steen*. Amsterdam: Contact.

Dorrestein R (1999) *Want dit is mijn lichaam*. Amsterdam: Contact.

Dorrestein R (2002) *Het geheim van de schrijver*. Amsterdam: Contact.

Eagleton T (1996) *Literary Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Fokkema D & Ibsch E (1984) *Het Modernisme in de Europese letterkunde*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Francken E (2001) Nieuwe momenten? De Nederlandse roman na 1985. *Literator*, 22 (1) 123-135.

Gergen K J (1985) The Social Constructionist Movement in Modern Psychology. *American Psychologist* 40(3): 266-275.

Gergen K J (1991) *The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. New York: Basic Books.

Gergen K J (1992) Toward a Postmodern Psychology. In Kvale S (ed) *Psychology and Postmodernism* (17-30). London: SAGE.

Gergen K J (1994a) *Realities and Relationships: Soundings in Social Construction*. London: Harvard University Press.

Gergen K J (1994b) Exploring the Postmodern: Perils or Potentials? *American Psychologist* 49(5): 412-416.

Gergen K J (1997) The Place of the Psyche in a Constructed World. *Theory & Psychology* 7(6): 723-746.

Gergen K J (1999a) Agency: Social Construction and Relational Action. *Theory & Psychology* 9(1): 113-115.

Gergen K J (2001) Construction in Contention: Toward Consequential Resolutions. *Theory & Psychology* 11(3): 419-432.

Gergen K J (2002) *When Relationships Generate Realities: Therapeutic Communication Reconsidered*. <http://www.swarthmore.edu/>

Girphart R (1996) *Phileine zegt sorry*. Amsterdam: Rainbow.

Giphart R (1999) *De voorzitter*. Amsterdam: Rainbow.

Gräbe I (1988) Introduction: Postmodernism and Reading Literature. *Journal of Literary Studies* 4(4): 359-378.

Grové A P & Buning T J (1961) *Digtors uit die Lae Lande*. Pietermaritzburg: Natalse Universiteitspers.

Haasse H S (1994) *Transit*. Amsterdam: Em. Querido's.

Haasse H S (2000) *Fenrir: Een lang weekend in de Ardennen*. Amsterdam: Em. Querido's.

Haasse H S (2002) *Sleuteloog*. Amsterdam: Em. Querido's.

Hambidge J (1992) Metaroman. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (293-294). Pretoria: HAUM-Literêr.

Hambidge J (1995) *Post-modernisme*. Pretoria: J P van der Walt.

Harris M (1995) *Theories of Culture in Postmodern Times*. Walnut Creec: AltaMira.

- Hart 't M (1993) *Het woeden der gehele wereld*. Amsterdam Arbeiderspers.
- Hart 't M (2000) *De zonnwijzer*. Amsterdam De Arbeiderspers.
- Hassan I (1987) Pluralism in Postmodern Perspective. In Calinescu M & Fokkema D (eds) *Exploring Postmodernism* (17-39). Amsterdam: John Benjamins.
- Hemmerechts K (1997) *Margot en de engelen*. Amsterdam: Atlas.
- Hemmerechts K (1999) *De tuin der onschuldigen*. Amsterdam: Rainbow.
- Hemmerechts K (2000) *De kinderen van Arthur*. Amsterdam: Atlas.
- Ibsch E (1991) Wat noemen wij modernisme? In Weenink J B (red) *Modernisme in de Literatuur* (1-28). Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Ibsch E (1993) Fact and Fiction in Postmodernist Writing. *Journal of Literary Studies* 9(2): 185-193.
- Ions V (1997) *Hamlyn History: Mythology*. London: Reed International Books.
- Johl (1992) Raamvertelling. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (414-416). Pretoria: HAUM-Literêr.
- Jong De M (1992) Feminisme. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (123-128). Pretoria: HAUM-Literêr.
- Kuitert L & Rotenstreich M (2002) *Een doolhof van relaties*. Amsterdam: Bezige Bij.
- Lather P (1992) Postmodernism and the Human Sciences. In Kwale S (ed) *Psychology and Postmodernism* (119-134). London: SAGE.

Lange De A M (1992) Representasie. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (426-427). Pretoria: HAUM-Literêr.

Liebenberg W (1988) Postmodernism: Progressive or conservative? *Journal of Literary Studies* 4(4): 271-286.

Liebenberg W (1992) Modernisme. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (317-320). Pretoria: HAUM-Literêr.

Lombard J (1988) Die komplisering van die verhaaleinde as Postmodernistiese verskynsel. *Tydskrif vir Literatuurwetenskap* 4(4): 459-471.

Loo de T (1997) *De tweeling*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Loo de T (1998) *Een varken in het paleis*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Loo de T (2000). *Een bed in de hemel*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Løvlie L (1992) Postmodernism and Subjectivity. In Kwale S (ed) *Psychology and Postmodernism* (119-134). London: SAGE.

Liotard J F (1984) *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (Bennington G & Massumi B trans). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Malot H (1980) *Alleen op de wereld*. 's Gravenhage: Kramers Pocket.

McHale B (1992) *Constructing Postmodernism*. London: Routledge.

McRobbie A (1995) *Postmodernism and popular culture*. London: Routledge.

Merwe van der W (1995) Language and postmodern culture. In Rossouw G J (ed) *Life in a Postmodern culture* (173-199). Pretoria: HSRC.

Miller S (1995) Socio-political action, ethics and the power of literature. *Philosophy & Social Criticism* 21(3): 93-110.

Morgan A (1992) Fantasia. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (121-123). Pretoria: HAUM-Literêr.

Morley D & Robins K (1995) *Spaces of Identity: global media, electronic landscapes and cultural boundaries* London: Routledge.

Mulisch H (1994) *De aanslag*. Amsterdam: Bezige Bij.

Mulisch H (1998) *De prosedure*. Amsterdam: Bezige Bij.

Mulisch H (2000) *Het theater de brief en de waarheid*. Amsterdam: Bezige Bij.

Mulisch H (2002) *Siegfried: een zwarte idylle*. Amsterdam: Bezige Bij.

Musarra U (1987) Narrative Discourse in Postmodernist Texts: The Conventions of the Novel and the Multiplication of Narrative Instances. In Calinescu M & Fokkema D (eds) *Exploring Postmodernism* (215-231). Amsterdam: John Benjamins.

Nolte E (1990) Sonde met die postmodernisme. In Roos H (red) *Lewe met Woorde* (163-186). Kaapstad: Tafelberg.

Nolte E (2000) Die sprokie. Deel I: Tessa de Loo – De tweeling. *Tydskrif vir letterkunde* 39(3/4): 26-39.

Nolte E (2000) Die sprokie. Deel II: Tessa de Loo – De tweeling. *Tydskrif vir letterkunde* 39(1/2): 28-36.

Nooteboom C (2002) My Ten Most European Experiences. In Joyce C (ed) *Questions of Identity: Exploring the Character of Europe* (129 – 135). London: I B Tauris.

Olivier B (1988) The critical difference: Deconstruction and postmodernism. *Journal of Literary Studies* 4(4): 287-298.

Palmen C (1995) *De vriendschap*. Amsterdam: Prometheus.

Pamlen C (1999) *I.M.* Amsterdam: Prometheus.

Palman C (1999) *De erfenis*. Amsterdam: Prometheus.

Penn P & Frankfurt M (1994) Creating a Participant Text: Writing, Multiple Voices, Narrative Multiplicity. *Family Process* 33(3): 217-231.

Pippin R B (1999) *Modernism as a Philosophical Problem*. Malden: Blackwell.

Plooy Du H (1992a) Fabula en sjužet. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (120-121). Pretoria: HAUM-Literêr.

Plooy du H (1992b) Fiksie. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (129-130). Pretoria: HAUM-Literêr.

Plooy du H (1992c) Geskiedenis / storie / verhaal en teks. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (150-152). Pretoria: HAUM-Literêr.

Plug C, Louw D A P, Gouws L A & Meyer W F (1997) *Verklarende en Vertalende Sielkundewoordeboek* Johannesburg: Heinemann.

Polet S (1972) *Literatuur als werkelijkheid. Maar welke?* Amsterdam: De Bezige Bij.

Popelier E (1977) *Hella Haasse*. Nijmegen: B Gottmer.

Reeth van A (1994) *Ensiklopedie van die mitologie*. Vlaeberg: Vlaeberg.

Riikonen E & Smith G M (1997) *Re-imagining therapy: Living conversations and Relational Knowing* London: SAGE.

Roos H (1994) Hella Haasse: Die “koloniale” roman. *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans* 1(1) 27-38.

Rossouw G J (1995) Theology in postmodern culture: ten challenges. In Rossouw G J (ed) *Life in a Postmodern culture* (75-93). Pretoria: HSRC.

Ruebsamen H (2001) *Het lied en de waarheid*. Amsterdam: Contact.

Ruiter F & Smulders W (1996) *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840 – 1990*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Ryan R (1988) Introduction: Postmodernism and the Question of Literature. *Journal of Literary Studies* 4(4): 247-258.

Ryan B A (1999) Does Postmodernism mean the end of Science in the Behavioral Sciences, and does it matter anyway? *Theory & Psychology* 9(4): 483-502.

Salverda M (1992) *De onderkant van het tapijt: Harry Mulisch en zijn oeuvre 1952 – 1992*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Sars P (1996) *Adriaan van Dis: De zandkastelen van je jeugd*. Kritak: Sun.

Sass L A (1992) The Epic of Disbelief: The Postmodernist Turn in Contemporary Psychoanalysis. In Kvale S (ed) *Psychology and Postmodernism* (119-134). London: SAGE.

Schendel van A (1968) *De wereld een dansfeest*. Amsterdam: Meulenhoff.

Scholtz M G (1992) Roman. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* 437-446. Pretoria: HAUM-Literêr.

Selden R Widowson P & Brooker P (1997) *A Readers' Guide to Contemporary Literary Theory*. London: Prentice Hall.

Shotter J (1993) *Conversational Realities: Constructing Life through Language* London: SAGE.

Sluzki C E (1992) Transformations: A Blueprint for Narrative Changes in Therapy. *Family Process* 31: 217-231.

Spariosu M (1987) Allegory, Hermeneutics, and Postmodernism. In Calinescu M & Fokkema D (eds) *Exploring Postmodernism* (59-78). Amsterdam: John Benjamins.

Stichting Speurwerk (2003) <http://www.speurwerk.nl?bc/st004.htm>

SchrijversNet Het (2003) <http://www.schrijversnet.nl/>

Szegedy-Maszák M (1987) Teleology in Postmodern Fiction. In Calinescu M & Fokkema D (eds) *Exploring Postmodernism* (41-57). Amsterdam: John Benjamins.

Tash R C (1991) *Dutch Pluralism: A Model in Tolerance for Developing Democracies*. New York: Peter Lang.

Venter L S (1992) Fokalisasie. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (133-134). Pretoria: HAUM-Literêr.

Viljoen H (1992) Ergosentriese benadering. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë*, (105-106). Pretoria: HAUM-Literêr.

Viljoen H (1992) Literatuursosiologie. In Cloete T T (red.) *Literêre terme en teorieë* (275-280). Pretoria: HAUM-Literêr.

Viljoen H (1988) Spieël, kamer van spieëls: Oor Postmodernisme en representasie. *Tydskryf vir Literatuurwetenskap* 4(4): 417-426

Vlasselaers J (1988) "Postmodernism": A Challenge for Literary History. *Journal of Literary Studies* 4(4): 259-269.

Vree de F (1976) *Hugo Claus: Profielreeks*. Brussel: Manteau.

Weck J G M (1981) *In contact met het werk van moderne schrijvers. Deel 8: Maarten 't Hart*. Amsterdam: W Versluys.

Weenink J B (1991) Een eeuw strijd rondom het modernisme. In Weenink J B (red) *Modernisme in de Literatuur* (148147). Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Wieg R (1996) *Souffleurs van de duivel*. Amsterdam: G A van Oorschot.

Wieg R (1997) *De overval*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Wieg R (2003) *Kameraad scheermes*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Widdershoven G A M (1993) Hermeneutic Perspectives on the Relationship Between Narrative and Life History. In Josselson R & Lieblich A (eds) *The Narrative Study of Lives* (ix-xv). London: SAGE.

Zwagerman J (1997) *Chaos en Rumoer*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Zwagerman J (1998) *Het jongensmeisje*. Amsterdam: Rainbow.

Zwagerman J (2002) *Zes sterren*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Zyl van S (1988) Narrative and Narratives: The Incoherence of Postmodern Pluralism. *Journal of Literary Studies* 4(4): 299-313.

Addendum I

Parafrasering van primêre tekste, alfabeties volgens outeursvanne. Datums naas titels dui op die datum van eerste publikasie en nie op die bibliografiese verwysing wat in die teks gebruik is nie.

Hugo Claus

● *De geruchten* (1996)

De geruchten handel oor die geheimsinnige karakter René Catrijsse. René is die seun van Dolf en Alma Catrijsse, wat die eienaars van 'n drankwinkeltjie in Aalegem is. Die verhaal speel ook af in dié Wes-Vlaamse dorpie wat geteister word deur vreemde verskynsels juis met die koms van René. Sy koms moet egter verswyg word omdat René 'n deserteur is wat weggeloop het uit 'n koloniale oorlog in Afrika. Met die toeloop van klante by die drankwinkel is René se koms die onderwerp van bespreking. Reeds met die "intrapslag" lê die hond Georges voor die deur en René snoer die hond se bek op simboliese wyse. Félicien (die bestuurder van *De Doofpot*) merk aan sy hond dat René terug is en vertel dit aan die gaste in die kroeg en die gerug versprei soos veldbrand. Ironies genoeg beteken die kroeg se naam vergete of verswyg.

Nie alleen het René psigiese letsels van die oorlog wat hom ontoeganklik maak vir sy gesin nie, maar ook fisiese ongeneesde letsels wat hom as't ware as die gebrandmerkte identifiseer. René en sy intieme vriend Charlie se doel is om hul voormalige bevelvoerder (De Kap – 'n afkorting vir "kapitijn") in Oostende op te spoor. De Kap het diamante in sy besit en hulle maak aanspraak op 'n deel daarvan. Die potensiële welvaart wat die diamante inhou, antisipeer vir René 'n nuwe beter toekoms. Fisies is hy egter nog te swak om de reis na Oostende mee te maak.

Soos 'n donker wolk slaan die dood dan op vreemde maniere op die gemeenskap van Aalegem toe. Georges die hond, waarmee René eerste in aanraking kom, vrek eerste. Die skoolkneg Fernand Bossuyt sterf volgende gevolg deur die posbode en Lucie. Lucie wie se naam simbolies is van die duiwel (Lucifer) en die Nederlands vir vuurhoutjies, ontbrand as't ware wanneer sy op haar sterfbed in sweet uitbars en verklaar: "[...] de duivel heeft mij aangeraakt" (1996: 81). Hubert van Hoof,

korrespondent van *Het belang van Waregem* en versekeringsagent, volg Lucie wanneer Charlie hom met 'n pan doodslaan.

In die volgende dae is die dorp in rep en roer oor die sterftes (moorde?). Sodra die gerug die ronde doen dat René moontlik verantwoordelik is vir die sterftes, word hierdie gerug vertel as feit. Op grond van die gerugte word die Catrijsse se winkel vermy en vier swastikas van teer word deur die inwoners op die winkel se gewel gesmeer. Alma (René se moeder) besluit om die kruise op die muur te laat. Die kruise herinner haar aan die Tweede Wêreldoorlog toe sy 'n verpleegster in Eschwege was. Dit herinner haar ook aan Hém, die Duitsgesinde dokter wat René se biologiese vader is. Vanweë die "besmetlikheid" van huis-Catrijsse word Julia ('n vriendin van Noël) kontak met Noël (René se broer) verbied.

Charlie hoor by René dat Eerwaarde Heer Lamantijn 'n motor het waarmee hulle Oostende toe kan ry. Charlie word deur Lamantijn betrap toe hy die motor wil steel, maar Lamantijn laat Charlie nietemin toe om die motor te gebruik. In sy volgende preek vertel Lamantijn 'n gelykenis van 'n moeder wie se seun aan 'n besmetlike siekte ly, en dat al die mense in die omgewing daaraan sterf. Lamantijn se woorde was skaars uit of hy slaan morsdood neer.

Intussen vind Alma uit dat die outoriteite op René se spoor is en sy gaan vra Hém om raad. Hierop rig Hém 'n brief aan die Minister van Buitelandse Sake waarin hy 'n versoek rig dat die soektog na René afgelas moet word. Julia kom by die Catrijsse langs om Noël vir 'n rit op haar Vespa te neem. Noël is nie daar nie, en René vra Julia om hom na meester Arsène te neem. In 'n gesprek met Arsène verwyt René, Arsène omdat hy René dikwels negeer het toe hy die aandag juis nodig gehad het. Intussen wag Julia op René by die kanaal, en met sy terugkeer verkrag hy haar.

In 'n ander voorval word Adhemar, 'n kneg van senator De Cantillon, dood aangetref omring met die karkaste van pelsdiertjies. Woedend belê De Cantillon 'n vergadering waarop besluit word dat die bron van die kwaad (René) verwyder moet word. René en Julia gaan intussen na Oostende om De Kap te ontmoet om die diamante te deel. De Kap het geen sin hierin en vermoor René deur sy keel af te sny. Na René se dood hou die misterieuse moorde op en die lewe in Alegem keer terug na normaal. Die moorde waarvoor René verantwoordelik gehou word, is later deur Prof. Maereback opgelos. 'n Dodelike parasiet het die lewens van die slagoffers geëis.

● **Onvoltooide verleden** (1998)

Onvoltooide verlede kan in vele opsigte beskou word as 'n vervolg op *De geruchten*. Noël die hoofkarakter in *Onvoltooide verleden*, is waarskynlik die broer van René in *De geruchten*. In beide verhale word melding gemaak van Noël se breinbesering (naamlik dat hy as kind van 'n fiets af geval het). Die naam Cantillon en Oostende figureer ook weer. Boonop begin Claus die verhaal met 'n aanhaling uit *De Geruchten*: "Ik geef toe, dat is van ons mooiste niet, maar de mens moet toch iets doen met zijn medemens, hem plagen of hem vogelen" (Claus 1998: voorwoord). Verder lees ons dat die Kapitein op René se horlosie gesteel het toe hy René vermoor het. Die Kapitein sê dan ook aan Noël: "Je lijkt veel meer op hem dan je denkt. René is de slechterik, de moordenaar, en jij, de goeie, bent geen haar beter" (Claus 1998: 126).

In *Onvoltooide verleden* is Noël heelwat ouer en die verdagte in 'n moordsaak waarin 'n hele aantal mense vermoor is. Hy versoek dat kommissaris Gilbert die verhoor lei. Wat volg is Noël se wreedaardige verhaal, 'n voltooiing van sy onvoltooide verlede.

Die verhaal begin op 12 September wanneer Noël na werk gaan, en merk dat Derkepel 'n kollega by die boekhandel vreemd optree. Derkepel lyk senuagtig op die uitkyk te wees vir 'n pakkie wat daar afgelewer moet word. Wanneer die pakkie arriveer, verklaar Noël dit nie en neem dit saam na sy huis. Op hierdie manier vind Noël uit dat daar 'n brief en twee foto's van naakte meisies in die pakkie is.

Die volgende dag besoek Noël sy vriendin Camilla wat op haar sterfbed lê. Daardie aand skryf hy 'n anonieme brief aan Derkepel waarin hy hom meedeel dat hy van die pakkie bewus is. Derkepel steur hom egter nie aan die brief nie. Dan rig Noël 'n brief aan Mnr. Felix (sy werkgewer) se moeder waarin hy haar vertel van die onheilighede wat by die winkel aangaan. Toevallig is daar onlangs goedere uit die winkel gesteel en Noël word afgedank. In hierdie week beswyk Camilla.

By Camilla se begrafnis ontmoet Noël vir Judith. Uit Camilla se boedel erf Judith Camilla se kroeg (Tricky) en Noel 'n stel ensiklopedieë. Judith probeer om die kroeg te verkoop, kry 'n som geld van die notaris Albrecht en neem later haar intrek by Noël. Sy verdwyn dan vir 'n wyle op die agtergrond.

In 'n verslag op televisie sien Noël dat drie meisies vermis word. Hy herken hulle aan die foto's in Dekepel se brief. Noël kontak die polisie (anoniem) en gee aan hulle die inligting deur. Wanneer Noël besluit om Derkepel persoonlik te konfronteer, klop Derkepel by Noël aan die deur. Derkepel ontken enige betrokkenheid by die meisies. Noël word blind van woede en slaan Derkepel inmekaar, en steek hom met 'n mes in die linker oog. Noël sny dan die liggaam op in stukke en pak dit in sakke om dit in 'n ou kasteel te gaan begrawe. By die kasteel ontdek Noël die liggaam van sy vrou Alice en haar kat.

Judith keer terug en vertel aan Noël dat Camilla en die notaris haar bedrieg het, omdat sy nie die kroeg kan verkoop nie. 'n Ou kaptein (wat moontlik De Kap in *De geruchten* is) mag die res van sy lewe in die kroeg deurbring. Boonop verseg die kaptein om die kroeg te verlaat. Intussen besoek Judith die graf van haar "eerste vader" (Cantillon) en urineer uit wraak daarop. By haar aankoms vertel Noël aan Judith dat hy Derkepel vermoor het, en in reaksie hierop ontbloot sy haar vir hom. Uit desperaatheid om geld in die die hande te kry besoek Judith en Noël haar "tweede vader" Albrecht die notaris en eis 'n miljoen frank. Albrecht probeer om Judith te paai deur haar geskenke aan te bied, maar dan neem Judith plaas in Albrecht se skoot. Dit word een te veel vir Noël en hy begin Albrecht te slaan. Onder dwang open hy toe die kluis waarop Noël en Judith hom toe vermoor.

Teen die einde gaan woon Noël met sy vaste prostituut in Kareltye ('n vriend) se woonstel. Judith kondig haar vertrek na Engeland aan en weier dat Noël meegaan. Op die dag van haar vertrek maak Judith ontbyt. Voor die stoof vat Judith se nylon gewaad vlam en sy brand binne oomblikke dood. Noël blyk dan Judith se biologiese vader te wees.

Adriaan van Dis

● ***Indische duinen*** (1994)

Indische duinen kan as 'n semi-outobiografiese roman beskou word wat gebaseer is op die lewensverhaal van Adriaan van Dis. Die ouers van die ek-verteller en sy drie half-susters was tydens die oorlog in Nederlands-Indië (nou Indonesië) gevange in 'n Japannese interneringskamp. In 1946 emigreer hulle na Nederland en woon in 'n gemeenskapshuis in Bergen aan Zee. Sy moeder was getroud met 'n Indiese man

Justin (1) van Capellen. Uit die huwelik is sy drie Indiese susies gebore. Justin van Capellen is in die interneringskamp onthoof.

In Palembang ontmoet sy moeder Justin (2) van wie sy swanger word met die ek-verteller. Justin (2) se vrou het verdwyn en haar familie het voorkom dat sy en Justin (2) skei, sodat hy nie met die ek-verteller se moeder kan trou nie.

Die verteller het nie 'n goeie verhouding met sy vader nie, omdat hy baie streng was en nooit oor hul Indonesiese verlede wou praat nie. Wanneer die verteller 11 jaar oud is sterf sy pa. Sy vader se afsterwe gaan met baie selfverwyrt gepaard.

Wanneer die verteller ses en veertig is sterf sy suster Ada aan kanker. Ten einde 'n toespraak by haar begrafnis te lewer, het die verteller intigting oor haar lewensgeskiedenis nodig. Hy vind in haar dagboek inligting oor hul tyd in die interneringskamp. Hierdeur leer hy haar beter ken en kry hy respek vir haar. Maar, met Ada se afsterwe word herinneringe aan sy vader se dood opgeroep. Hy besef dat hy nie oor Ada se dood rou nie maar in der waarheid oor sy vader.

Ondertussen voel die verteller dat hy hulp moet verleen aan Aram, die seun van Ada, omdat Aram se pa geestelik onstabiel is. Die ek-verteller vind dat hy nie 'n geskikte vader sal wees nie, maar vra Aram nietemin om by hom in te trek, sodat sy pa in 'n inrigting hulp kan ontvang. Aram wys die aanbod van die hand.

Sy suster Jana is getroud met Errol en woon in Kanada. Wanneer sy op sterwe lê gaan die verteller, sy moeder en ander suster afskeid van Jana neem. Weereens word die verlede opgediep en die verteller neem sy moeder kwalik dat sy die opvoedingswyse van sy vader goedgekeur het. Sy moeder kan nie verstaan waarom die verteller sy vader so haat nie. Haar man het in haar oë haar waardigheid aan haar terug gegee.

● **Palmwijn** (1996)

Die afwesige ek-verteller ontvang 'n brief uit Afrika wat berig oor die afsterwe van Susan. Haar dood word as 'n groot verlies beskou vir die eiland waar sy gewoon het, en daarom gaan hy in herinneringe terug na die tyd op die eiland. Hy het inderdaad die eiland besoek en hy beskryf sy aankoms op die fiktiewe eiland iewers aan die kus van Afrika. Hy doen aan by die Ekologiese Sentrum om uit te vind waar Susan is. Uiteindelik vind hy Susan en sy begin haar lewensverhaal aan hom te vertel.

Pas na haar aankoms op die eiland is sy deur Sow ('n Moslem-inboorling van die eiland) bekendgestel aan die titeldrank - palmwyn – en die angswekkende gevolge daarvan. Susan word ook verlei deur 'n vuurdanser wat 'n voorstander (separatis) vir die skeiding tussen die Noorde en Suide van die eiland.

Aanvanklik woon Susan in die Ekologiese Sentrum , maar neem haar intrek later saam met Sow in 'n verwaarloosde huis waarin dit blykbaar spook. Daar ontstaan 'n intieme verhouding tussen Susan en Sow.

Susan maak ook vinnig kennis met die ongeregthede wat heers op die eiland. In een so 'n voorval is arbeiders (draers) brutaal in 'n vraghouer gestop. Susan het die polisie hiervan in kennis gestel, maar word gevolglik self as 'n separatis aangehou.

Tydens haar omswerwing ontmoet sy Diller, 'n Britse kolonialis wie se oorwinningskrag en mensonvriendelike manier van lewe sy bewonder. Ook met hom knoop sy 'n liefdesverhouding aan.

Hoe langer Susan op die eiland woon, hou nouer raak sy betrokke in die politieke lot van die eilandbewoners. Sy beleef die geskiedenis van die opstand en wil die mense help, maar sy aarsel te lank.

Sy herinner haar aan die tyd wat sy in die woestyn deurgebring het. Sy onthou uitgemergeldes wie se begeerte was om te sterf. Sy vertel ook van die sprinkaanplaag waartydens haar perd gevrek het. Sy besin ook oor haar ouers en haar seun, wat na aanleiding van traumas uit die Viëtnamese oorlog selfmoord gepeeg het.

Die bevrydingstryd duur dan voort en sy vertel van die gevangenes wat gaan ontsnap en dat al die mense dan op die vlug sal moet slaan. Die vlugteling moet die boot wat Diller gereël het bereik. Die boot is egter te klein vir die massa aanboord. Niemand op die boot oorleef die beplande ontvlugting nie.

Susan hou op vertel en laat die ek-verteller by haar slaap. Hy merk dat Susan selfmoord wil pleeg met 'n pistool wat sy by die handelaars wat die arbeiders in die houer gestop het, gekoop het. Aan die einde van die verhaal vra die ek-verteller homself af hoe Susan gesterf het? Hierop antwoord hy dat hy nie weet nie, maar dat dit inderdaad 'n tragiese dood is.

● **Dubbelliefde** (1999)

Proloog

Die anonieme hoofkarakter (wat later Beer genoem word) en sy beste vriend (Werner) woon saam tydens laasgenoemde se vader se afsterwe. Die band tussen die twee vriende is gesmee deur hul gemeenskaplike haat vir hul vaders. Die hoofkarakter kyk retrospektief na sy lewe, veral op sy identiteitsvormende jeug met aspirasies om 'n bekende teaternaam te word. Hy sluit die proloog af met die wete dat sy drome nie in geheel gerealiseer het nie. Die verhaal speel dit af in vyf dele.

I

Dit is die laaste jaar van die 1969-klas aan die Goois Lyceum in Halfstad. Net soos sy vriend vertolk die hoofkarakter 'n hoofrol in die skoolproduksie van *West Side Story*. Na afloop van die eksamens berei die hoofkarakter hom voor op die voortsetting van sy toneelopleiding in Amsterdam. Hy is baie gemaklik daarmee om die karakter van iemand anders aan te neem, nie net in die toneel nie maar ook in die werklikheid. Wanneer die hoofkarakter op 'n aand by 'n vriend (Jaap Schouten) kuier, stel Jaap se vader vas dat die hoofkarakter homoseksueel is. Veral in die tyd wat die verhaal afspeel was dit 'n taboe-onderwerp, daarom lees die seun meer oor die onderwerp. Hy kry ook die adresse van "gay"-klubs. As simbool van sy nuutgevonde seksualiteit skaf hy 'n goue hangertjie aan wat hy onder sy hems kraag versteek.

Hy lees ook van al die moontlikhede wat die stad bied en wil hom oorgee aan die boeheimse lewe van skrywers en kunstenaars. Boonop wil hy graag ontkleedanser word. Op besoek aan Amsterdam ontmoet hy Piet 'n keurige gay man. Piet lei hom dan ook in die "herenliefde". Die ervaring was minder aangenaam, en die broekie wat hy van sy suster gesteel het, kom bloedbevlek terug. Sy suster was boos, maar sy moeder maan dat die broekie gewas moet word en dat die "toneelstuk" nou verby is.

II

Die hoofkarakter is nie suksesvol op toneelskool nie en heroorweeg sy toekoms. Alles wat hy begeer kom egter sy vriend toe: hoofrolle, mooi klere, 'n netjiese liggaam en gewildheid onder meisies. Werner se situasie by die huis is bedenklik,

want sy vader onderhou hom nie meer nie en sy moeder besit niks. Saam besluit hulle om Werner se vader met 'n graaf te vermoor maar die poging misluk.

Die hoofkarakter besluit om getrouer aan sy identiteit te wees en pas sy kleredrag dienoooreenkomstig aan. Hy woon ook 'n diskussiegroep vir homoseksuele studente by wat in 'n tweederangse dansfees ontaard. Die aand spandeer hy by 'n prostituut. Tydens sy reise tussen Halfstad en Amsterdam (waar hy nou Nederlands studeer) ontmoet hy Maud ('n klasgenoot van vroeër). Weens 'n tekort aan geld en 'n behoefte aan nuwe klere laat die hoofkarakter hom naak fotografeer.

III

Hy verhuis na Amsterdam en betrek 'n kamer langs rumoerige Surinamers. Hy besoek ook dikwels 'n Griekse kroeg. As gevolg van 'n staking by die universiteit se departement Nederlandse studies hoef hy nie klas by te woon nie. In sy vrye tyd op hande sluit hy aan by 'n Griekse leesgroep wat debateer oor die bevryding van die massas. Sy homoseksualiteit laat hom ook in dié geselskap gemarginaliseerd voel. Hy vra Maud om 'n artikel te skryf oor die toestand in Griekeland en help haar weer om 'n verhaal oor 'n ontsnapte beer te skryf. Ondertussen besoek hy manlike en vroulike prostitute onder die naam Nachtman. Vandaar ook die titel *Dubbelliefde*.

IV

Tydens 'n byeenkoms van die Griekse leesgroep word besluit dat 'n bom voor die kantoor van Olympic Airways te detoneer. Die hoofkarakter bied aan om die bom te laat ontplof om sodoende die held in hierdie "toneel" te word. Hy vra ook vir Werner om hom hiermee te help. Hoewel dit 'n gesamenlike poging was, is dit uiteindelik Werner wat die bom gooi. Na die misdaad besoek hulle saam die nagklub *De Blauwe Ballon*.

Die hoofkarakter neem later sy intrek in die verdieping bo Maud. Ook Werner trek later hier in. Die hoofkarakter (wat nou deur sy vriende Beer genoem word) toon in dié gedeelte sy misnoeë met die lewe en sy mislukkings. Vir haar joernalistieke studies voer Maud 'n onderhoud met Beer, maar die onderhoud loop skeef en eindig in die bed. Weereens beskou hy wat gebeur het as 'n rol wat hy vertolk.

V

In die laaste hoofstuk verval Beer nog verder in die sinistere naglewe van Amsterdam. Hy slaap by 'n vrou terwyl haar kinders toekyk. Hy is is vir 'n paar aande ook vasgevang in die greep van dwelmgebruik, vrye liefde, bedrog en diefstal. 'n

Wending tree in wanneer hy terug gaan na Halfstad vir sy moeder se verjaarsdag. Die familiebyeenkoms ontbloot onderlinge verraad.

Epiloog

Werner se vader is begrawe. Tydens die begrafnis neem die hoofkarakter hom voor om geen rol meer te speel nie, en gooi metafores ook al sy maskers in die graf. Hy besluit om sy verhaal te boekstaaf en voortaan gelukkig te wees.

Renate Dorrestein

● ***Ontaarde moeders*** (1992)

Die verhaal neem 'n aanvang in "moeder" Afrika wanneer Bonnie vertoef by die Hilton hotel in Nairobi. Sy het Zwier (haar man) en Maryemma (haar dogtertjie) kort na Maryemma se geboorte verlaat en is nou 'n skrywer op reis alleen deur Afrika. In die sitkamer van die hotel ontmoet sy 'n Duitser wat haar uitvra oor haar jeug. Self het sy vaderloos opgegroeï en nou laat sy toe dat haar dogter sonder haar ma grootword. Sy vermy die geselskap verder en vind toevlug in haar hotelkamer, waar sy dink aan haar ongewenste swangerskap. 'n Swangerskap wat spruit uit 'n verkragting deur haar man. Sy beskou haarself nie as 'n goeie ouer nie, en het ook nie spyt daarvoor dat sy haar kind verlaat het nie.

Zwier is 'n argeoloog en werk al vir jare in die buiteland. Gedurende hierdie jare het Maryemma tussen die opgrawings grootgeword. Sy is egter nou skoolgereed en Zwier keer met sy dogter terug na Nederland. Aanvanklik bly hulle by Bonnie se suster Meijken en Gert in Sibculo. Zwier doen navorsing hier oor die inhoud van 'n kloosterput. Kort voor lank kry Zwier rusie met Gert omdat hy dink Gert hom vergryp het aan Maryemma. Meijken is onbewus hiervan en Zwier en sy dogter oornag elders.

Intussen lees Meijken briewe op die solder wat Bonnie aan haar moeder geskryf het. Meijken onthou dat sy en haar ma na Duitsland gegaan het, omdat haar ma na agtien jaar weer "swanger" was. Hulle keer terug met Bonnie, 'n "suster" vir Meijken. In der waarheid is Meijken die ma van Bonnie, maar die geheim sal tot die dood toe bewaar word. Niemand mag ooit weet dat Meijken verkrag was nie.

Sedert dié voorval met Gert woon Zwier en Maryemma in 'n vakansiehuisie met die naam Dooringrosie. Maryemma probeer die huisie gesellig inrig, maar haar pa se

woedebuie bederf al haar pogings. Boonop verwyf sy haarself vir sy buie. Terwyl hy besope slaap, sluip sy uit om saam met Victor Hugo (haar verbeeldingsvriendjie) te speel.

Die volgende dag is dit Kersfees, en berig word gegee oor 'n vrou wat digby Sibculo vermoor is. Meijken vrees dat dit Bonnie mag wees, omdat Bonnie haar nuwe boek in Nederland kom vrystel. Gert is na die polisie om die lyk te identifiseer. Sonder om daarvan bewus te wees, loop Meijken na 37 jaar se “gevangeneskap” uit hul huis. Haar moeder het haar immers gewaarsku om binne te bly tot “dit” agter die rug is. Gert keer later terug met die goeie nuus dat dit nie Bonnie se lyk is nie, en kry tot sy verbasing vir Bonnie by sy huis. Meijken is steeds soek. Meijken het na haar ma in 'n naburige tehuis geloop en met haar 250 kilogram op haar ma se skoot gaan sit. Meijken se ma sterf van die impak.

Bonnie besin oor die geheim, maar weet steeds nie wat die inhoud daarvan is nie. Sy weet wel dat sy nie die lewe soos haar “suster” wil deurbring nie. Zwier het Maryemma beloof om Meijken en Gert te vra of hulle Kersete daar mag deurbring. Wanneer hy na Meijken toe bel beantwoord Bonnie die telefoon. Verwyte vlieg oor en weer en uit hul gesprek blyk dat nie een van hulle meer vir Maryemma wil sorg nie. Maryemma kry vir Kersfees slegs 'n belofte van haar ma dat sy vir haar sal skryf.

Meijken voel dat sy die geheim aan Bonnie moet onthul, maar 'n vriendin kom onverwags binne en Meijken vertel bloot dat sy op 'n dieët wil gaan. Sy wil ook haar huwelik met Gert beëindig. Zwier en Maryemma gaan ook nie meer by Meijken eet nie omdat Bonnie daar is. Op die kampeerterrein ontmoet Zwier die meisie van die boekwinkel by wie hy vroeër boeke gekoop het. Sy nooi Zwier en Maryemma uit vir ete, omdat haar mense gekanselleer het. Die swerfjare van Maryemma en die afwesigheid van haar ma sal die kringloop van ontaarde moeders voortsit.

● ***Want dit is mijn lichaam*** (1997)

Casper en Xandra Olsen laat niks aan toeval oor nie. Hul toekoms is haarfyn beplan. By die geslagskliniek is die geslag van hul eersteling reeds bepaal. Dit sal 'n seun wees, gevolg deur 'n dogter. Daarna sal Xandra nuwe borste kry en die kinders 'n

Labrador. Xandra kry immers vir haar twee en twintigste verjaarsdag reeds 'n nuwe neus.

Ook die norske ou skilder Job Olsen (Casper se vader) is meester op die doek, van sy lyf en sy lot. Maar dan trou hy met Felicity wat 40 jaar jonger as hy is. Hy ontwikkel ook Parkinson se sieke.

Sentraal tot die verhaal staan Maria, die kreupel dogter van die wêreldberoemde skilder. Maria was haar lewe lank die model in Jog se skilderye. Felicity neem later hierdie rol oor. Die verhouding tussen Job en Felicity sorg vir 'n impasse in sy werk, daarom dat hy Felicity gebruik as model vir die rekenaaranimasie wat hy doen.

In die hoek van Job se erf is 'n swaelhoudende put. Familie Olsen gebruik die water vir die gesondheidseienskappe daarvan. Om die water doeltreffender uit te pomp moet die put verdiep word. Terwyl hulle grawe, ontdek die werkers die liggaam van Job se vorige vrou wat onwettig deur Job en Maria daar begrawe is. Vir jare het almal water uit die "gesondheidsbron" gedrink waarin die lykvog van Maria se ma gelek het.

Intussen ontrafel die nate van die modelhuwelik tussen Casper en Xandra. Xandra is swanger, haar liggaam omvorm en sy kry paranoiëde gedagtes dat Casper en Felicity se oefensessies uit meer as net draf bestaan. Haar paranoia is egter nie sonder rede nie, want die enigste twee wie se liggame nog volmaak is, gee hulself in liefde aan mekaar oor. Maria blyk die enigste getuie van die owerspelige verhouding te wees.

● ***Een hart van steen*** (1998)

noem mij, noem mij, spreek mij aan,
o, noem mij bij mijn diepste naam.

NEELTJE MARIA MIN

'Mijn moeder is mijn naam vergeten'

Die roman handel oor die oënskynlike "dood"-gewone gesin Van Bommel wat aan die buitewyke van Haarlem woon. Aanvanklik is die gesin heel gelukkig, maar in die begin jare sewentig wanneer hul vyfde kind gebore word, disintegreer die gesin

geheel en al. Histories word die verhaal geposisioneer in die periode tussen 1956 en 1973.

Die verteller is Ellen van Bommel, 'n werklose patoloog, wat vyf en twintig jaar na die grusame uitwis van die gesin weer gaan woon in die huis waar alles tot 'n einde gekom het. As derde kind het Ellen haarself as die bindingselement van die gesin beskou en was sy tuis in haar ouers se professionele knipselargief.

Die 37-jarige Ellen is swanger en verhuis terug na haar ouerhuis. Ellen bestudeer ou foto's en in terugflitse herkonstrueer sy haar jeug. Sy voer gesprekke met die skimme van haar uitgestorwe gesin en soek antwoorde op vrae wat haar martel sedert daardie afgryslieke dag. Die een vraag wat sedertdien by haar spook is: waarom sy aan die gruwelike lot van haar susies, broer, vader en moeder ontvlug het? Kort na 'n gedagteskets van haar harmonieuse jeug word die nagmerrie aan die Lijsterlaan opgeroep wanneer die polisie vir Carlos (Ellen se broer) en Ellen huilend en beangs in die kelder van die huis vind. Sybille, Kester, en Ida was toe reeds dood. Byna aan die einde van die verhaal word ons vermoedens bevestig dat die ouers Van Bommel 'n gesinsmoord gepleeg het. Die moord word toegeskryf aan die sogenaamde swangervrou-psigose.

Waarom Ellen gespaar bly, is tot aan die einde van die verhaal 'n raaisel. Sy oorleef die moord omdat haar ma van haar vergeet het. Nie alleen is die gesin onder 'n hartvormige grafsteen begrawe nie, maar Ellen se ma se hart was spreekwoordelik ook so leweloos soos 'n steen.

Ronald Giphart

● Phileine zegt sorry (1996)

Phileine (die hoofkarakter en verteller) en Max is twee jong Nederlanders in 'n stabiele verhouding. Vroeg in die verhaal reeds het Max na New York vertrek om sy passie (toneelspel) te gaan beoefen. Die verlange is egter so groot dat Phileine agter Max aan is.

By haar aankoms ontdek sy dat Max in 'n pornografiese verwerking van Romeo en Juliet speel, waarin hy en Joanne (Juliet) liefde bedryf op die verhoog. Phileine en Joanne se vriend L.T. is hierdeur geskok. Wanneer hulle te hore kom dat die

toneel drie maal opgevoer gaan word, neem hulle wraak op hulle “Romeo en Juliet” deur hulself aan mekaar oor te gee op L.T. se renboot.

Max distansieer hom meer van Phileine, om al sy aandag toe te spits op sy toneelspel. As gevolg van ‘n aantal misverstande kry Phileine rusie met Max se medespelers en behou sy slegs Gulpje (Max se woonstelmaat) en L.T. as vriende. Die drie besluit om saam na die laaste vertoning van Romeo en Juliet te gaan kyk.

Die liefdestoneel tussen Max en Joanne is oorweldigend vir Phileine. Phileine onderbreek die spel en stel aan Max ‘n ultimatum: indien hy die toneel voltooi, verloor hy Phileine, maar indien hy saam met haar uit die teater loop sal sy die petalje vergeet en voortgaan met hul verhouding. Sonder om ‘n antwoord te verskaf skel Max haar uit en verwyt haar dat sy die toneel onderbreek. In reaksie hierop gee Phileine Max ‘n klap deur die gesig en loop die teater uit.

Die volgende môre gons die New Yorkse koerante behoorlik oor Phileine. David Letterman, die aanbieder van ‘n geselsprogram, kom hiervan te hore en vind dit so grappig dat hy Phileine uitnooi om op die program te verskyn. Phileine neem egter die program op horings. Na die tyd trakteer sy haarself in een van die spoggerigste hotelle in New York.

Max vind intussen uit waar Phileine is, en dra haar terug na sy woonstel met die veronderstelling dat hulle nie weer oor die voorval sal praat nie. As teken van vergifnis gaan hulle na ‘n “Aidsgala” waar Phileine op die podium haar apologie aanbied aan almal wat sy in haar kort tydjie in Manhattan seergemaak het. Omrede haar apologie so opreg is vergeef Max haar ook.

● **De voorzitter** (1999)

Epi Brons oftewel “de voorzitter” is die omstrede hoofkarakter in ‘n verhaal waarin die skaal pal in die guns van die kwade leun. Brons is die voorsitter van die voetbalklub Brandstad '83 en ook die eienaar van Intertegel. Brons se privaat - en professionele lewe is dig verweef, omdat sy lewe in geheel geabsorbeer is in ‘n onbevredigende hunkering na mag, geld, afpersing, onwettighede en die vleeslike genietinge. Die verhaalgebeure, gebaseer op hierdie “waardes”, speel alles af in Brandstad.

Brons se besighede staar bankrotskap in die gesig, omdat sy konkurente Eurotegel die mark manipuleer. Met Brandstad '83 gaan dit selfs meer beroerd, omdat die klub gedegradeer gaan word en nie in die ereafdeling sal kan kompeteer nie. Telkens wanneer Brons 'n persverklaring uitreik loop dinge skeef. In plaas daarvan om die suksesse vir die klub aan te kondig, word nog 'n werknemer voor die kameras ontslaan. As laaste poging besluit dié aardsoptimis om die legendariese Johan Crujff as afrigter aan te stel. Johan het egter nie veel sin daarin om die beroep te aanvaar nie, maar nadat Brons en sy sakevennote Johan so skandalig hoë salaris aanbied besluit hy om die pos te aanvaar.

Brons se motto in die lewe is dat geld wat stom is inderdaad regmaak wat krom is. Hierdie filosofie word verkeerd bewys wanneer ons sy wanaangepaste gesin ontmoet. Sy praatsiek dogter Christie is psigoties. Sy seun Thomas verset hom teen sy vader se magspel, bestudeer die letterkunde en verklaar by sy gradeplegtigheid op die verhoog dat hy homoseksueel is. Wanneer hy ontdek dat sy vrou 'n verhouding met een van sy beste buitelandse spelers het, gaan hy haar te lyf. Hierdie daad kom Brons duur te staan, omdat sy skoonvader hom wreek op Brons en Brons op alle denkbare manier teenwerk. Sy sakevriende laat hom in die steek en boonop lê die polisie beslag op al sy besittings. 'n Ondersoek na al sy misdade volg en Brons staan tereg op 48 klagtes. Wanneer hy op borgtog vrygelaat word, tuimel Brons se wêreld ineen. Sy enigste oplossing is om een agtermiddag laat die see in te stap en te verdrink.

Hella Haasse

● *Transit* (1994)

Nadat sy vir 'n jaar deur Europa geswerf het, keer die hoofkarakter Iks (ook genoem Xenia) terug na Amsterdam. Xenia het nie haar skoolopleiding voltooi nie, en is nou in Amsterdam om haar vriende Alma en Daan op te soek. Die driemanskap het 'n reisafspraak wat Xenia graag wil nakom.

Xenia kom agter dat Daan sedert hulle laaste ontmoeting 'n dwelmafhanlikheid ontwikkel het. Haar soektog na Alma lei haar na Alma se moeder wat geen rekord van Alma se bewegings het nie. Uitgeput gaan sit Xenia in 'n park waar sy 'n bos sleutels optel. Dit behoort aan die vrou wat pas opgestaan het van die bankie. Aan

die sleutels is 'n adreskaartjie geheg en Xenia gaan dan op soek na die adres, wat haar lei tot by 'n huis agter Vondelpark. Teen skemer besef Xenia dat sy nie oornagfasiliteite het nie en gebruik die sleutel om toegang te kry tot 'n huis wat aanvanklik verlate lyk.

Sy kom gou agter dat daar wel 'n inwoner tuis is, en dat die vrou wie se sleutels dit is waarskynlik 'n versorger is. 'n Bejaarde man genaamd Arnold Cluysman voer 'n kluisenaarsbestaan in die huis. Arnold en Xenia kom ooreen dat sy kan aanbly mits sy Arnold se aantekeninge wat hy in Parys gemaak het vir hom voorlees.

Xenia soek intussen ook verder na Daan en Alma. Sy kom te hore dat Alma 'n prostituut is. Van 'n ander prostituut hoor Xenia dat Alma met 'n man na Antwerpen vertrek het. Nadat Arnold Daan oornagfasiliteite weier, sterf hy van die koue, en Xenia neem Arnold baie kwalik hiervoor. Hoewel Arnold wil hê dat Xenia by hom moet bly en onderrig ontvang, gaan sy op die sewende dag wat sy by Arnold vertoef het, weer op reis. Xenia is bloot op deurgang of in transito en soek verder na Alma en waarskynlik haarself.

● **Fenrir** (2000)

Edith Waldschade is 'n beroemde pianis wat, soos haar oorlede vader, 'n passie het vir wolwe. Sy hou drie wolwe agter hulle huis Breidablick in die Ardenne aan. Sy woon op die familielandgoed saam met haar suster Gerda, die se man Egon Blanck en hul dogter Siv. Die gesin Blanck hou nie van die wolwe nie en hou hulle besig met 'n eienaardige ritualistiese religie.

Op 'n dag daag Erwin Waldschade by die landgoed op. Hy vertel Edith dat hy haar halfbroer is. Hy probeer dit bevestig met sy kennis oor Edith, haar vermiste Joodse vriend en hul vader. Edith bly egter skepties oor sy motiewe. Intussen reël Siv met 'n jong man genaamd Rollo om van die wolwe ontslae te raak. Rollo neem Matthias Crone ('n vriend en ook die ek-verteller) wat 'n joernalis is mee. Matthias hou van wolwe en het ook die uitvoering van Edith vroeër bygewoon. Hy gaan dus uit nuuskierigheid saam na Breidablick. Wanneer hulle daar aankom, is daar geen spoor van die wolwe nie.

Gerda het ook 'n ritualistiese fees in die bos gehou wat in 'n moord ontaard het. Siv wil graag dat Matthias 'n onderhoud met haar voer oor die fees sodat sy

beroemdheid kan verwerf. Later blyk dit dat sy Erwin met bebloede hande en 'n mes gesien het. Wanneer Matthias uitendelik die wolwe ontdek in die bos, haas hy terug na Breidablick om dit aan die ander te vertel. Judith gaan dadelik na die bos met Rollo wat haar volg. Rollo sien dat Erwin sy geweer op Edith rig en wond Erwin dan “per ongeluk”. Rollo word deur die polisie opgehaal en Erwin sterk aan in die hospitaal.

'n Geruime tyd verloop waarna Matthias en sy pa in die bos gaan wandel. Hulle kom twee mans tee. Die verhaal eindig met 'n oop einde wanneer Matthias een van die mans herken.

● **Sleuteloog** (2002)

In *Sleuteloog* word die leser teruggevoer na 'n tydperk voor Wêreldoorlog Twee in Nederlands-Indië. Die hoofkarakter en ek-verteller is Herma Warner, 'n kunshistorikus, wat die verhaal ingelei word deur Bart Moorland 'n joernalis. Bart nader Herma om hom van inligting te voorsien oor Mila Wychinka, oftewel Adèle Mijers, oftewel Dee, wat bekend was as menseregteaktivis. Herma en Mila is tydgenote en was waarskynlik saam op skool.

Bart se versoek dwing Herma, wat 'n teruggetrokke lewe in Overijssel leef, om terug te dink aan 'n vergete tydperk in Batavia. Op 'n foto van Mila herken Herma dadelik haar jeugvriendin. In 'n koperbeslaande ebbehoutkis uit Indië kan sy ook die dokumente vind wat haar geheue sal verfris. Die kis is egter gesluit en die sleutel, waarop daar in oud-Arabiese skrif gegraveer was, is lank nie meer in Herma se besit nie. Herma probeer dan om die feite oor Mila se lewe uit haar geheue te rekonstrueer. Dit voel vir Herma asof sy deur 'n sleutelgat (sleuteloog) hul verlede afloer. Sy word oorspoel met herinneringe uit haar jeug. Herma word bewus van die duistere kant in hulle vriendskap, maar ook die hegte band wat sy met Mila se tante Non gehad het. Herma verloor beide haar ouers en Taco (haar man) was in 'n Japannese internereingskamp.

Met die verloop van die verhaal verval ook die koloniale oorheersing in Nederlands-Indië, en hiermee saam het Herma bewus geword dat sy ook haar mag in die stelsel verloor het. In teenstelling hiermee is Mila ten gunste van die bevryding van Indonesië en so raak die vriendinne verder van mekaar verwyderd. By twee

ontmoetings later in hul lewens, in 1952 en 1964, is net hul gesigte vir mekaar bekend. Hoewel hulle dieselfde verlede deel was hulle nou wêrelde uit mekaar.

Wanneer Herma aan die einde van die verhaal die ebbehoutkis oopmaak is dit leeg, en word sy agtergelaat met net die herinneringe aan haar verlede.

Maarten 't Hart

Het woeden der gehele wereld (1993)

Alexander Goudveyl (die hoofkarakter en ek-verteller oor wie se lewe die verhaal handel) word groot in 'n visserdorpie aan die Nieuwe Waterweg. Tydens die Tweede Wêreldoorlog het sy ouers hierheen verhuis. Gesin Goudveyl word nie met ope arms in die nuwe buurt verwelkom nie, omdat die gesin (by die afwesigheid van hul kerkgenootskap in die buurt) na die Gereformeerde kerk gaan. Alexander se andersheid maak hom ook ongewild onder sy portuurgroep wat hom byna doodmaak. Sedertien glo hy dat God voortdurend 'n plan beraam om van hom ontslae te raak. Hy vind nietemin toevlug in hul pakhuis waar hy kort voor lank die klavier bemeester.

Tydens 'n somervakansie in sy jeug het Alexander op 'n dag vis gevang. Vroombout het aan Alexander gevra om hom vir Vroombout te ontbloot. Sonder dat iemand hiervan kennis dra het dit meermale plaasgevind. Op hierdie stadium tree 'n wending in die verhaal in werking wat die res van Alexander se lewe beïnvloed. Tydens 'n kerkfees begelei Alexander die skare wat buite hulle pakstoor sing. Terwyl hy klavierspeel, word Vroombout reg agter sy rug koelbloedig doodgeskiet. Alexander sien slegs die buitelyne, jas en hoed van die moordenaar, maar kan die persoon nie identifiseer nie. By herhaling word Alexander deur inspekteur Graswinckel ondervra, omdat hy vermoed dat daar 'n verband tussen die moord en Vroombout se pedofilie bestaan. Die ondersoek loop later sonder sukses dood.

Alexander raak later bevriend met Alice Keenids (sy musiekonderwyseres) se seuns Herman en William. Sy pa verkoop hulle klavier en die apteker Minderhout bied aan dat Alex op sy vleuelklavier kan kom oefen. Minderhoud se agenda is om by Alexander uit te vind wat die polisie-ondersoek opgelewer het. Op Minderhoud se solder vind Alexander en William 'n jas en hoed wat baie lyk op die van die moordenaar. Wanneer speurder Douvetrap inkriminerende foto's aan Alice toon,

reageer sy heel verdag en Alexander en William spekuleer dat Minderhout en Alice moontlik betrokke was by die moord.

By die musiekaande wat Alexander en sy vriende hou begin hy toenadering soek by Herman se vriendin Janny. Die geskiedenis begin nou belangrik raak omdat diegene wat by die vlugboot in die openingsafdeling betrokke was, stelselmatig met mekaar verbind word. Janny vertel oor die vlugboot wat op Dinsdag 14 Mei 1940 uit Rotterdam na Engeland sou vertrek, maar wat deur 'n Duitse duikboot onderskep en later getorpideer is. Na aanleiding van Janny se vertelling vra Alexander aan Varenkamp wie almal aanboord van die vlugboot was maar kry nie bevredigende antwoorde nie. As klavierstemmer ontmoet Alexander Vroombout se weduwee. Sy vertel aan Alexander dat die vlugteling van 14 Mei haar seun, Arend, vermoor het omdat hy nie vir die vlug sou kon betaal nie.

Na die dood van sy ouers is Alexander welaf, en vind hy uit dat Arend Vroombout geld van sy vader geleen het en dit nooit terug betaal het nie. Noudat hy dit kan bekostig, betaal hy ook sy uitstaande lesgeld aan Alice, maar wanneer die moord weer ter sprake kom word sy woedend.

Later van jare trou Alexander, maar sy eksentrieke skoonvader - die bekende dirigent Aaron Oberstein - woon nie die bruilof by nie. Oberstein blyk Alexander se biologiese pa te wees. Sy vrou Joanne (wat gevolglik sy halfsuster is) meen dat haar pa nie die bruilof bywoon nie, omdat hy nooit die dood van sy eerste vrou kon verwerk nie. Boonop gee hy nie werklik vir ander mense om nie.

In die laaste deel van die verhaal het Alexander 'n onaangename ontmoeting met sy "skoonvader". Alexander verdink sy skoonpa van die moord op Vroombout. Wanneer hy en Oberstein vir 'n wandeling gaan, kom die waarheid aan die lig. Oberstein erken dat hy wel getuie tot die moord was maar dat hy dit nie gedoen het nie. Die finale legkaartstuk val in plek. Dit moes Alexander se vader of moeder gewees het wat Vroombout vermoor het, nie na aanleiding van wat by die viswaters gebeur het nie, maar na aanleiding van 14 Mei 1940. Die onderwerp word voortaan vermy en Oberstein moedig Alexander aan om 'n opera te komponeer.

 De zonnwijser (2002)

"Roos was dood en ik wist niet wat ik aan moest trekken".

Leonie Kuyper (die hoofkarakter en ek-verteller) se beste vriendin Roos is dood aan sonsteek. Roos wat van Hongaarse afkoms is, bemaak haar boedel in geheel aan Leonie op die voorwaarde dat Leonie so goed as moonlik vir Roos se drie katte moet sorg. Om aan die voorwaarde te voldoen trek Leonie in Roos se woonstel in.

Deur in Roos se woonstel in te trek, voel Leonie ook om sommige van Roos se karaktertrekke te beliggaam. Aanvanklik trek Leonie net Roos se klere aan, maar later plak sy ook Roos se kunsnaels (dorings?) aan haar vingers. Dan lê Leonie besoek af by Roos se haarkapper. Leonie se hare word geknip en gekleur om soos Roos se hare te lyk. In hierdie opsig is Leonie nie meer die hoofkarakter nie omdat Roos geheel en al besit geneem het van Leonie se lewe.

Leonie se verpersoonliking van Roos lok hewige reaksie onder Roos se voormalige kollegas uit. Sommiges reageer uit jaloesie en die minderheid vind haar aantreklik. Tydens haar speurwerk het Roos vir Freek, 'n eienaardige man wat video's van Roos gemaak het terwyl sy op die strand baai, ontmoet. Later vind ons ook uit dat Freek 'n bisarre seksuele verhouding met Roos gehad het, waarvoor sy waarskynlik heelwat betaal is. Freek se video's lewer nie veel op nie behalwe 'n skaduwee wat naby Roos val tydens een van haar sonbedsessies. Die skadu blyk aan Fiona ('n vriendin van Roos) te behoort wat saam met Roos en Freek deelgeneem het aan hul onheilighede op die woonboot Poseidon.

By die farmakologiese laboratorium waar Roos gewerk het as wetenskaplike, is sake egter nie pluis nie. In die tuin van die sentrum staan 'n antieke sonwyser wat gaste aan die laboratorium na die tuin lok. Die sonwyser wys dan ook die *Datura fastuosa* plant (of Maanblom) uit wat afkomstig is uit Indië. Intussen het 'n laboratorium in Kanada 'n spioen onder die dekmantel van wetenskaplike navorsing gestuur om die raaiselagtige dood van Roos en die aktiwiteite by die sentrum te ondersoek. Die "spioen" laat blyk dat *Daturasaad* wat verpoeier is uiters giftig is. Die werking daarvan word juis bevorder sodra die vergiftigde se liggaam aan die son bloodgestel word. Op hierdie stadium is geen nadoodse ondersoek meer moontlik nie omdat Roos reeds veras is.

Aanvanklik vermoed Leonie dat iemand by die laboratorium Roos se koffie vergiftig het. Roos se verhouding met die voormalige hoof van die laboratorium, Professor Eduard Wehnagel, het Wehnagel se vrou jaloes gemaak. Wehnagel se dwergvrou het nie alleen toegang tot die laboratorium se tuin gehad nie, maar ook

die biblioteek waar sy oor die Daturaplant kon oplees. Sy het haar vermoen en die sampioene wat Roos by die groentewinkel gekoop het met die Daturapoeier vergiftig.

Kristien Hemmerechts

● ***De tuin der onschuldigen*** (1999)

Drie susters Judith, Heleen en Nora Verstappen (waarvan laasgenoemde die verteller is) is op weg na C. aan die kus van Spanje. Saam met hulle ouers Yvonne en Cas en hul grootouers en tante Simone het hulle idilliese somervakansies in C. deurgebring. Tydens die lang reis roep hulle vele herinneringe op en hoor Nora nog dikwels die stem van hul dominante moeder in haar gedagtes.

Nora is die enigste persoon wat, tydens 'n filmfees in Barcelona, terug gegaan het na C., om tante Simone te besoek. Tante Simone het 'n huis, wat vroeër as 'n gestig vir "ongewenste meisjies" gebruik is, gekoop om te dien as 'n vakansiehuis vir Belgiese skoolkinders. Die inwoners van C. wil die tehuis egter omskep in 'n museum. Tante Simone laat die tehuis na haar dood agter aan haar drie niggies. Die doel van hulle reis is juis om hul erfenis onder oë te neem. Die verhaal speel af voordat die suster in C. arriveer.

Uit haar herinneringe diep Nora voortdurend twee belangrike gebeurtenisse op: Die een herinnering is aan 'n lastige minnaar van wie Judith haar bevry en die ander is 'n jeugherinnering wat plaasgevind het in C. toe die susters onderskeidelik 16, 15 en 12 jaar oud was. Sonder hul ouers se medewete het hul oupa vir hulle 'n groot waterfiets gehuur. Met die fiets het hulle tot diep in die Middellandse See gevaar waar drie Nederlandse mans hulle op 'n boot gelaai het. Judith en Heleen is saam met dié twee mans die kajuit in terwyl Nora op die dek saam met 'n ouer man gewag het. Uit wraak het Nora die ouer man haar borste met sonroom laat insmeer. Judith was ontstoke toe sy hiervan uitvind.

Steeds op reis ontmoet die susters Michel Jauret by 'n wegneemete-restaurant in Lyon. Hy nooi hulle om by sy "herberg" *Le jardin de innocents* by Mont Vertoux te kom eet. Hulle wys sy aanbod van die hand en gaan verder om te kampeer by Port St. Esprit. Hoewel Heleen onstug was laat haar susters haar alleen agter in die kamperrein om hul korrespondensie af te handel. By hul terugkoms is Heleen soek.

Heleen het blykbaar ander kampeerdere lastig geval en was in die *Le jardin des innocents*. In 'n luidrugtige luim vind hulle Heleen tussen die gestremde inwoners van die tehuis. Sy versoek haar susters ook om haar in die "vakansiehuis" vir die aand te los.

In die maanlig het Judith en Nora piekniek gehou voor hul tent. En soos Nora die vorige dag haar borste ontbloot het vir 'n minnaar, doen Judith dit vir Nora. Die volgende dag gaan hulle na C. en indien tante Simone die tehuis inderdaad aan hulle bemaak het wil hulle dit aan die meisies gee wat voorheen daar gebly het.

● **De kinderen van Arthur** (2000)

Arthur Goemaere is 'n 31-jarige filmmaker. In *De kinderen van Arthur* word verslag gedoen van die 7-plus projek. Dit is 'n dokumentêre program waarin Arthur oor 'n periode van sewe jaar verslag doen van tien kinders uit uiteenlopende milieus en wat uiteindelik van hulle word. Die rasionaal van sy program is om die invloed van omgewingsdeterminisme te bepaal. Die bedoeling is dat die program geen invloed op die lewens van die kinders sal uitoefen nie, maar die teendeel blyk waar te wees want hulle word uiteindelik "Arthur se kinders". In die oë van elke kind vertolk Arthur 'n ander rol. Vir die een is hy mentor, die ander beskou hom as vader en selfs as minnaar.

Die boek is in drie episodes geskryf soos wat die program saamgestel is. In Februarie 1964 neem die projek 'n aanvang, teen Junie 1980 is die derde dokumentêr geskiet en die gebeure voor en na die verskyning van die vierde dokumentêr word in Oktober 1985 beskryf.

In die eerste episode word die lewensomstandighede van die deelnemers beskryf en 'n profiel van Arthur Goemaere aangebied. Die tweede episode gee te kenne dat heelwat ondertussen verander het. Sommige se ouers is oorlede, ander deelnemers het na verre lande verhuis en familiebande het verbrokkel. Uit die episode blyk dit ook dat die dokumentêr inderdaad 'n invloed uitoefen op die deelnemers. Een van die uitstaande gebeure is dat Victor na jare se verwaarlosing en mishandeling sy moeder vermoor. Die eerste persoon na wie Victor hom wend is Arthur. Arthur help hom dan om die stukke van sy ma se liggaam te begrawe. Victor se ma word nooit deur die polisie opgespoor nie.

In die derde en laaste episode sien ons wat van elkeen van die deelnemers geword het. So byvoorbeeld is die lewenslustige “playboy” Alex gewikkel in ‘n vaderskapsgeding. Waar hy eens sorgvry en gelukkig was is hy nou ongelukkig en van sy kind ontnem. Mieke die gestremde meisie het liefde gevind. En tot almal se verbasing het selfs Victor ‘n lewensmaat (Marnix ‘n verpleër) ontmoet. Ook Dore wat vir jare Arthur se minnares was, het ware liefde elders gevind.

Tessa de Loo

● ***De tweeling*** (1993)

Die hoofkarakters in hierdie roman is die tweeling Anna Grosalie en Lotte Goudriaan. Sonder dat sy weet dat hulle verwant is aan mekaar, soek die bejaarde Anna toenadering tot die ewe bejaarde Lotte. Hulle is by ‘n gesondheidsoord in Spa. Lotte (die Nederlandse vrou) word deur die luidrugtige gedrag van die Duitse vrou (Anna) geïrriteer en sy probeer daarom om haar te vermy. Spoedig kom dit aan die lig dat Anna en Lotte tweeling susters is wat in 1922 op 6 jarige leeftyd van mekaar geskei is. Dan begin die verhaal ontvou wanneer die susters hulle lewensgeskiedenis, wat geposisioneer is in die Tweede Wêreldoorlog, te vertel. Lotte wat in Nederland opgegroeï het is aanvanklik onwillig om haar verhaal te vertel, terwyl Anna met haar Duitse herkoms entoesiasties vertel wat in haar lewe gebeur het.

Die tweeling is gebore in Keulen (Duitsland). Omrede hul moeder aan tuberkulose gesterf het woon hulle by hul vader en tante Kathe. Maar wanneer hul vader ook sterf aan tuberkulose word die tweeling van mekaar geskei om in die sorg van pleegsorggesinne geplaas te word. Lotte gaan woon by ‘n familie in Nederland wat reeds drie dogters het en waar musiek ‘n belangrike rol in hul alledaagse funksionering speel. Haar oupa neem Anna na ‘n boerdery in die Teutoburgerwoud in Duitsland. Anna groei op in die haglike toestande waaruit haar vader destyds juis ontsnap het. Anna se fisieke gesondheid word uitgebuit en sy moet by die pleeggesin as arbeider werk. Lotte het hierdie toestande ontsnap omdat sy as kind reeds ‘n swak gestel het.

Anna word herhaaldelik deur haar oom en tante mishandel. ‘n Pastoor ontferm hom dan oor haar en die kinderbeskermingseenheid neem haar van die plaas af weg en plaas haar in ‘n kloosterskool. Lotte het veel minder probleme omdat sy na

hartelus kan sing en selfs voordrae kan gee. Die atmosfeer by die huis is ook heel gesellig met al die gaste wat dikwels daar kom kuier. Haar sorgelose bestaan word egter versteur deur die huweliksprobleme van haar pleegouers. Haar vader word ook ernstig siek.

Intussen bearbei Hitler die Duitse volk polities in voorbereiding op dié Oorlog. Anna is waarnemer van die sosiale veranderinge in Duitsland en staan midde 'n volk wat byna in geheel die diktatorskap ondersteun. Sy is ook permanent van haar pleegfamilie verlos wanneer pastoor Jacobsmeyer reël dat sy 'n huishoudingskool in Keulen kan bywoon. Na haar opleiding is sy as huishoudster werksaam by familie Stolz. Hul biblioteek voorsien Anna nietemin van vertroosting, maar Frau Stolz se bekrompheid noop Anna om ontslag te neem. Hierna werk sy by Grafin van Falkenau wat baie gunstiger toestande bied.

In hierdie tyd sien die susters mekaar slegs een maal wanneer Lotte vir Anna besoek. Hul oujaarsaand saam is egter 'n mislukking omdat die susters totaal van mekaar vervreem is.

Wanneer Wêreldoorlog II uitbreek, leer Anna die Oostenrykse soldaat Martin Grosalie ken wat dieselfde sentimente as sy deel. Hy het ook sy bedenkinge oor Hitler en die Derde Ryk. Ondertussen (in Nederland) word Lotte se verloofde David wat Joods is, in 'n klopjag gevange geneem. Na hierdie insident sien Lotte David nooit weer nie. In Nederland is Lotte betrokke by die luister na onwettige senders, die lees van verbode koerante en die smokkel van vlugteling.

Saam met Russiese en Poolse dwangarbeiders restoureer Anna 'n kasteel in Pruise. Sy trou ook met Martin, wat swyg oor die onmenslikhede van die oorlog. Anna vertrek dan op versoek van Martin na Wenen, en kort na hul laaste ontmoeting verneem Anna dat Martin dood is. Nadat sy die dood van Martin verwerk het, is Anna werksaam as verpleegster. Anna se lewe staan in die teken van hulpverlening.

Aan die einde van die oorlog ontmoet die susters weer in die gesondheidsoord, maar Lotte is nie beïndruk met die hereniging nie. Aan die einde van die verhaal sterf Anna tydens die neem van 'n bad. Hoewel Lotte, deur die verloop van die verhaal, huiwerig is om Anna te aanvaar, erken sy nietemin dat hulle susters is.

● ***Een varken in het paleis*** (1998)

Een varken in het paleis is 'n reisverhaal waarin twee verhale ter sprake kom. Die eerste verhaal is die van twee jong Engelse mans: Lord Byron en Hobhouse. Die verhaal vertel van hul reis deur Albanië aan die begin van die 19de eeu. Die tweede verhaal is die van Tessa de Loo. Haar verhaal handel oor dieselfde reis as wat Lord Byron meegemaak het, maar De Loo se reis speel af 187 jaar na die van Byron.

Op reis met Lord Byron

In 1809 na sy studies gaan Lord Byron (wat toe 21 jaar oud was) en Hobhouse (Byron se beste vriend) op 'n reis. Dit was gebruikelik dat studente uit die adelstand hul studies afrond met 'n reis na Griekeland. Tydens sy jare van studie het Byron byna al sy geld uitgeleef en om die reis moontlik te maak verkoop hy sy landgoed. Met 'n vragskip verlaat hulle Engeland vir Portugal. Byron trek deur Spanje en oorweeg dit selfs om Noord-Afrika te besoek, maar weerstoestande was nie gunstig nie. Van Spanje vaar hulle weer aanboord van 'n vragskip na Malta en vandaar na Griekeland.

Op 1 Oktober 1808 vertrek Byron van die Griekse kus met tien perde na Ioanina. Hier begin sy reis deur Albanië wat destyds onder Turkse beheer was. Byron bevind hom in 'n Ooste wat ten beste beskryf kan word as 'n rowersnes. In Ioanina word hulle bewus van die invloed en mag van Ali Pasja toe hulle 'n arm in 'n boom sien hang. Iemand wat in opstand teen Ali Pasja gekom het is in stukke gesny en aan die wêreld ten toon gestel.

Ali Pasja het van Byron se reis verneem en het vir verblyf en gewapende begeleiding op die reis gereël. Hy nooi hulle ook uit na sy paleis in Tepilenië waar die reis dan tot 'n einde sou kom. Oopad na Tepilenië verdwaal hulle tydens 'n storm, en die perde gaan op hol en die gidse raak verward. Hulle vind toevlug in die dorpie Zitsa. Via Msure gaan hulle na Delvinaki en uiteindelik kom hulle in Tepelenië aan. Dit is 'n hawelose stad met Ali Pasja se oordadig versierde paleis dominant teenwoordig. Ali Pasja beskou Byron as 'n seun en probeer konstant sy guns wen met snoepgoed. Hobhouse maak intussen sketse en hou in gedagte dat Pasja al sy besittings bymekaar geroof het.

In 1811 keer Byron terug na Engeland. Hy is so geïnspireer deur sy reis deur Albanië dat hy die gedig “Child Harold” skryf waarmee hy beroemdheid verwerf het. Byron bly ‘n produktiewe skrywer maar beleef sporadies periodes van neerslagtigheid en depressie. Hy sterf op 36-jarige leeftyd aan reumatiekkors in Griekeland, waar hy deelneem aan die vryheidstryd van die Grieke teen die Turke. Ali Pasja wat stry om die onafhanklikheid van Albanië word uiteindelik deur sy minnares verrai en deur die Turke vermoor.

Op reis met Tessa de Loo

Tessa was van jongs af gefassineer met die werk en persoon van Lord Byron en dra gevolglik baie kennis van hom. Wanneer De Loo die brief lees wat Byron aan sy moeder geskryf het tydens sy reis, oorval ‘n intense behoefte haar om dieselfde reis mee te maak. In 1996 vertrek De Loo en twee reisgenote op die spoor van Byron. Haar reisgenote is Daniel Koster en Professor Karagojozi wat onderskeidelik reiskenner, vertaler en historikus is. So hoop sy dan om die betowering waarvan Byron skryf te beleef en in ‘n mate te ontvlug van die 20ste eeu.

In teenstelling met Byron wat te perd gereis het, is De Loo se reis meer gekompliseerd, omdat sy ook groot gedeeltes te voet moes reis. Die reis vanaf Ioanina tot Tepilenië is boonop deur onherbergsame gebied. Verder ondervind sy teenstand van die gids. Die gids blyk ander agendas te hê en steur hom nie veel aan die afgesproke reisprogram nie. Boonop kry De Loo ook las van haar maag.

Ten spyte van die teenslae kan De Loo nietemin die momente van skoonheid en melankolie geniet en beskryf. Maar die romantiese idee dat sy iets terug sal vind in die landskappe en kultuur soos Byron dit beleef het, het gou gekwyn. Ook die einddoel van die reis was teleurstellend. Waar eens die majestieuse paleis van Ali Pasja gestaan het, rol ‘n bruin-grysgeklekte vark in die modder. Hierdie interpretasie speel terug op die val van die tiranie van Ali Pasja, en lewer waarskynlik ook kommentaar op sy persoon. Selfs die praal van sy paleis kon nie die ongeregthede van sy bewind regverdig het nie.

● ***Een bed in de hemel*** (2000)

Kate, die ek-verteller vanuit wie se perspektief die grootste deel van die verhaal vertel word, ontmoet Stefan wanneer sy sy slaapkamerplafon met wolke beskilder. Wanneer hy op die bed lê voel dit asof hy in die hemel is. Die plafonhemel is 'n geskenk van Stefan se ma, en terwyl Kate besig is met haar skilderwerk kom sy ma kyk hoe dit lyk. Kate stel haar voor aan Stefan se ma met haar Hongaarse van Rózsavölgyi. Hierdie onthulling impliseer onomkeerbare reperkussies vir Kate en Stefan.

Kate en Stefan gaan na Boedapest om hul familiegeskiedenis daar op te soek en sodoende lig te werp op hul hedendaagse bestaan. Kate vind uit dat haar ouma haar pa onder dwang musiek laat neem het. Ten spyte daarvan dat haar vader se lewe om musiek draai, neem hy sy moeder kwalik dat sy hom van 'n sorgvrye kindertyd ontnem het. Terwyl hy tjello moes oefen kon sy broer Miska, soos dit van kinders verwag word, buite speel. Stefan weer vind uit dat sy moeder 'n oorlogsprostituut was. Hy heg egter nie veel waarde aan die geskiedenis nie.

Saam verken Stefan en Kate Boedapest om familieherinneringe op te soek in die kerkhove. Dit is egter met moeite dat Kate haar bevry van reëls, kultuur en familie. Stefan is nie so begaan oor die "waarheid" nie, en telkens wanneer 'n nuwe waarheid geopenbaar word, skik hy hom dienooreenkomstig. Wat Stefan is, kan niemand van hom wegneem nie. Kate bly naarstigtelik soek na die waarheid maar loop die risiko dat die waarheid nie waar is nie. Een waarheid bly egter seker en dit is dat Kate en Stefan verlief is op mekaar ten spyte daarvan dat hulle halfbroer en – suster is.

Harry Mulisch

● ***De prosedure*** (1998)

Die teks is verdeel in 3 aktes of bedrywe, elk met 'n toepaslike motto en deurlopende verhaallyn.

Akte A "Het Spreken"

Dat het slechts kunst was, was verborgen door kunst

Dié motto verwys na vier gebeure in die eerste bedryf. Daar word verwys na die skepping self (eerste stuk “de mens”), die skryf van ‘n doek (tweede stuk “het personage”), die skep van ‘n golem (derde stuk “de golem”) en ten einde die skep van ‘n mens (vierde stuk “Victor Werker”). Al die gebeure is op sigself wonderwerke omdat dit lewe skep.

Die hoofkarakter gee aanvanklik sy idee van die mens weer, wat ooreenstem met die Bybelse gegewe dat die mens uit aardse stof gemaak is. Vervolgens stel hy hom aan ons voor as ‘n skrywer en stel hy ‘n aantal vrae. So byvoorbeeld wil hy weet wat ‘n goeie skrywer is. Self beskou hy hom as ‘n skrywer omdat hy bewustelik skryf. Wie is die verteller? Werker meen dat die verhaal ditself vertel. ‘n Skrywer gee die verhaal gewoon weer. Verder wil Werker weet hoe ‘n verteller wat beide konkreet en fiktief is verklaar kan word. So ‘n verteller beskou hy as goddelik, soos ‘n swanger vrou wat ‘n kind (lewe) skep sonder dat sy weet hoe sy dit doen.

Werker vertel dan die verhaal van rabbi Jehadah Löw wat opdrag gekry het om ‘n golem te maak. In 1591 in Praag maak hy ‘n golem van klei. Antikloksgewys word daar om die kleifiguur geloop en spreuke opgesê. Die golem word wonderbaarlik lewendig, maar is “ongelukkig” ‘n vrou. Die rabbi se skoonseun neem haar vir die aand na sy huis. Die volgende dag vind hulle dat sy hom vermoor het, vermoedelik omdat hy haar wou verkrag. Löw verander die golem toe maar weer in klei.

Akte B “De Zegsman”

De tranen van de dood

De maden van kristal

In die tweede bedryf maak ons kennis met die hoofkarakter Victor Werker. Victor is die skepper van eobiont (‘n lewende wese wat hy geskep het uit anorganiese stof). Selfs al kan Victor lewe skep kan hy nie teen die dood skop nie. Dit blyk uit die einde van die bedryfwanneer sy vriendin Clare se dogter by geboorte dood is, omdat sy haarself aan die naelstring opgehang het. Hy skryf ook briewe aan sy dogter Aurora (die godin van die daeraad) waarin hy aan gewone mense ‘n uitleg gee van sy eobiont. Langsamerhand word sy briewe meer persoonlik.

Akte C “Het Gesprek”

Iemand moest (...) hem overleden

In die laaste bedryf word die los drade byeengebring. Werker is genomineer vir 'n Nobelprys, en gaan op die dag voor die funksie vir de eerste maal op besoek aan sy broers. Hulle is egter nie sy bloedbroers nie maar sy "melkbroers", wat saam aan dieselfde ma gesoog het. Tydens die ete word daar oor Clara gepraat. Dit word duidelik vir Werker dat Clara hom verlaat het omdat hy Aurora in die steek gelaat het. Hy bedink sy huidige toestand deur terug te dink hoedat sy moeder hom op 8-jarige ouderdom verlaat het. Dieselfde aand bel hy sy moeder en laat 'n boodskap op die antwoordmasjien.

Maar, die volgende oggend het hy spyt oor die boodskap en bel haar weer. 'n Fout by die sentrale veroorsaak dat hy 'n gesprek tussen twee ander mans hoor. Hulle beplan 'n moord op iemand, en Werker is vasberade om die voornemende moordenaar op te spoor.

Op straat loop hy 'n kennis raak wat hy in Venisië ontmoet het. Saam woon hulle 'n televisieprogram by waarin kunstenaars van die eeu aangewys word. Hierdie kennis nomineer Werker ook as die kunstenaar van alle tye omdat hy lewe geskep het. Werker vlug hierna uit die saal om die publisiteit te vermy. Oppad na huis herdink hy of hy inderdaad wil hê dat Clara weer by hom moet bly, maar hy kom tot die gevolgtrekking dat hy eerder sy moeder by hom wil hê.

Terug by die huis lui die deurklok, en die moment wanneer hy die deur oopmaak, deurboor 'n mes hom. Die telefoongesprek wat hy gehoor het was die afspraak om hom te vermoor. Pas toe Werker die sin van die lewe begryp, moet hy die dood leer ken.

● ***Het theater de brief en de waarheid*** (2000)

Het theater de brief en de waarheid is Mulisch se bydrae tot die *Boekenweekgeskenk* vir 2000. Die verhaal is verdeel in drie dele met die opskrifte: *Herbert*, *Tussenspel* en *Magda*. In die eerste gedeelte vertel Herbert die verhaal vanuit sy perspektief en voordat Magda dieselfde doen, word daar in die *Tussenspel* besin oor die vertelling van Herbert.

Herbert

Felix (die ek-personasie wat weer aan die woord is in die *Tussenspel*) is 'n skrywer en word gevra om 'n dramatiese monoloog te skryf vir 'n teatergeselskap. Die

onderwerp van die toneel is die verhaal van Herbert. Die wankommunikasie tussen Herbert en Magda kan beskou word as die oorsaak van hul probleem. Mulisch spot met die interne monoloë wat hulle met hulself gevoer het. Felix woon die verassingsdienste van Magda by om die gevraagde toneel te skryf.

Herbert staan agter die kateder in die krematorium (wat soos 'n teater lyk) en lewer 'n toespraak oor Magda. Hy vertel eers hoe hy en Magda ontmoet het en boei ons dan deur te sê dat hy iets moet bekén. Hy vertel hoe hy 'n verhaal sou skryf wat op ware gebeurtenisse gebaseer is. Dit het alles begin met 'n dreigbrief wat hy ontvang het. Sonder sy wete het Magda aan hom 'n brief geskryf waarin sy namens 'n fiktiewe organisasie (by name die Nederlandse Fascisten Jongeren Organisasie) eis dat die toneel "Fassbinder" opgevoer moet word anders sal sy (Herbert) se lewe in gevaar gestel word. Met hierdie dreigbrief poog Magda om Herbert aan te moedig om hom te verdiep in sy skryfwerk.

Om Magda (wat maak asof sy niks vermoed nie) "gerus" te stel versin Herbert sy eie onvoering en sorg dat die polisie agterkom dat hy dit self gedoen het. Hy aanvaar later ook verantwoordelikheid vir die skryf van die brief, al het hy dit nie self geskryf nie.

Tussenspel

Tydens die tussenspel gesels Felix en sy kollega Vera. Hulle bespreek die verassing en oorweeg wat waar en wat vals is. Die middeweg kan egter eers bepaal word wanneer Magda die verhaal vertel vanuit haar perspektief.

Magda

Vera is nou die ek-personasie en moet in opdrag 'n dramatiese monoloog skryf. Vera skryf oor die verassingsdiens van Herbert. Asof Herbert nie pas in die eerste bedryf afskeid van sy vrou geneem het nie staan Magda agter die kateder en doen verslag oor Herbert se lewe.

Magda vertel van hul teatergeskiedenis en hoe sy en Herbert mekaar ontmoet het. Een aand hoor Magda hoe depressief Herbert is en dat hy die sin van die lewe betwis. Sy wis onmiddelik dat haar iets te doen staan. Magda kry die idee om 'n brief aan haar man te stuur. Sodra Herbert die brief ontvang, beseft sy dat sy 'n fout

begaan het. Hoewel sy haar man uit sy penarie gehelp het, het die brief ook 'n muur tussen hulle geword, want sy kon nie erken dat sy die skrywer daarvan was nie.

Herbert en Magda se preokkupasies om mekaar te beskerm, sonder om met mekaar daaroor te praat, het juis die teenoorgestelde uitwerking gehad. Herbert het selfmoord gepleeg, en in die eerste gedeelte het ons reeds Vera se verassing bygewoon.

● ***Siegfried: een zwarte idylle*** (2001)

Die hoofkarakter, Rudolf Herter, is 'n Nederlandse skrywer van oor die 70 jaar. Uit sy eerste huwelik het hy twee dogters en sy eerste vrou sorg ook af en toe vir sy seun uit sy huidige verhouding. Die Herter-karakter is in 'n groot mate gebaseer op Mulisch se biografiese gegewe. Herter is byvoorbeeld al twee maal behandel vir kanker en is boonop "skietdoof", soos Mulisch. *Siegfried* is egter nie 'n outobiografiese roman nie, en veel word aan die verbeelding oorgelaat.

Herter word deur die Nederlandse ambassade uitgenooi om lesings oor die literatuur te gee in Wenen. Hier word hy gekonfronteer met 'n intense behoefte om die afgrondelikheid en selfsug van Hitler te begryp. Geen skrywer, historikus, sielkundige of sosioloog kon ooit deurdring tot die wese van Hitler nie. Herter neem hierdie taak op hom om deur middel van 'n fantasie Hitler op te neem in 'n onhoudbare situasie, sodat hy soos *Siegfried* sy swak punte móét openbaar.

Tydens 'n onderhoud met 'n Weense televisiesender vertel Herter van sy gedagte-eksperiment met die Hitler-gegewe. Die egpaar Falk sien hierdie uitsending en besluit om met Heer Herter te gaan praat. Die volgende dag gaan Herter op besoek na egpaar Falk. Hulle vertel hom van die angswekkende bestaan wat hulle gevoer het onder Hitler se tiranie.

Falk en sy vrou was onderskeidelik kamerdienaar en huishoudster in die Hitler-huishouding. (Mulisch se huishoudster was ook 'n ene Frau Falk). Hul betreklik rustige bestaan word dramaties versteur wanneer Frau Braun (Hitler se vriendin) swanger is met sy kind. Omrede alle Duitse vroue geag word "verlief" te wees op die "Führer" en 'n buite-egtelike swangerskap hierdie idilliese beeld sou ruïneer, besluit Hitler dat egpaar Falk die offisiële ouers van die kind sou wees. In geheimhouding word 'n seun gebore en *Siegfried* genoem.

Sou Siegfried se geboorte medemenslikheid by die diktator aanwakker? Sou Siegfried Hitler se kwesbaarheid kon ontbloot? Wanneer Hitler dringend na Berlyn vertrek gee hy opdrag dat Falk Siegfried om die lewe moet bring. Falk vermoor Siegfried in 'n ondergrondse skietbaan en laat die dood van Siegfried na 'n skietongeluk lyk om sy vrou die hartseer te spaar. Siegfried se dood word genoodsaak deurdat Hitler valslik geadviseer is dat Frau Eva Braun van Joodse herkoms is.

Herter glo dat Hitler se vermoë om sy eie seun te laat vermoor 'n toonbeeld is van sy verpersoonliking van die "Absolute Niets". Hitler is gevolglik 'n onpersoon, 'n leegte, 'n swart gat waaraan daar geen begin of einde is nie, en waar geen oorsaak 'n peilbare gevolg het nie. Hitler offer nie eens sy seun, soos Abraham, aan God nie, maar aan Hitler.

Connie Palmen

De vriendschap (1995)

Die verhaal begin wanneer die hoofkarakter Catharina Buts (Kit) tien jaar oud is. Sy is maer, het blonde hare, is goed in tale en praat een stryk deur. Kit het ook die behoefte om vriendskappe te bou. Op skool ontmoet sy Barbera Callenbach (Ara) met wie sy graag vriende wil wees, maar uit vorige ondervinding heg sy nie maklik aan ander nie. Sy voel haar ook verantwoordlik vir die wel en weë van ander, veral haar moeder. Kit en Ara se verhouding blyk heel afstandelik te wees maar die teendeel blyk wanneer Kit in die hospitaal ontmaagd word. Kit wou altyd graag 'n seun wees omdat sy drie broes het en baie seunsboeke lees.

Wanneer ons Ara vir die eerste maal ontmoet is sy elf jaar oud. Ara is die teenpool van Kit. Sy is oorgewig, het donker hare en is nie taalvaardig nie. In hul verhouding verteenwoordig Kit die gees en Ara die liggaam. Hulle vul mekaar volkome aan. Op haar verjaarsdag is Kit se mooiste geskenk ook 'n dagboek van Ara met daarin geskryf: van jou Ara.

In deel een speel liggaamlikheid soos menstruasie en seksualiteit 'n belangrike rol. Vir Kit is dit 'n probleem om vrou te word en sy is bly dat sy laat begin menstrueer. Ara aan die ander kant is gemaklik daarmee en beskou dit as 'n reinigingsproses.

In deel twee word die vriendskap hefter gesmee maar ook beproef. Die deel eindig juis met 'n intense rusie op 'n verjaarsdag. Kit het 'n lys gemaak met 17 eienskappe van Ara wat haar pla, en die lys het amper die einde van hul vriendskap beteken. Kit se studies in Amsterdam bring egter afstand tussen Kit en Ara. Kit se proefskrif in die filosofie meet sy aan die motto: As Ara dit maar begryp. Kit ly later aan 'n eetversteuring en gee haar oor aan drank. Ook Ara veg teen haar eetverslawing en sy verloor baie gewig. Wanneer sy ook die pen opneem om te skryf begin haar drankverslawing.

In deel drie doseer Kit aan 'n departement sielkunde. Ara het 'n hondeopleier geword. En soos die een het die ander nie veel geluk op die liefdesfront nie. Kit ontmoet dan vir Thomas, maar hy vertrek na Amerika. In die week voor sy na Thomas gaan, bly Kit by Ara en kom sy tot haar sinne. Sy hou Ara verantwoordelik vir die verbreking van haar verhouding met Thomas. Sy verwys na Ara as wantrouig, wreed en magsbehep.

Die laaste deel bestaan uit 'n versoeningsbrief van Kit aan Ara. Hierin filosofer sy oor die teenstellings van die menslike bestaan: liggaam teenoor siel, emosie teenoor verstand en vryheid teenoor lot. Sy kom tot die gevolgtrekking dat vriendskap inderdaad 'n magsverhouding is.

● ***I.M.*** (1998)

Op 14 Februarie 1998, presies drie jaar na die dood van Ischa Meijer, verskyn die boek waarin Connie Palmén haar verhouding met Ischa beskryf. Die titel (*I.M.*) is 'n afkorting vir sy naam Ischa Meijer, en dit verwys ook na "In Memoriam" (ter herinnering) en "In Margine" (in die kantlyn). Die gedeelte In Margine beskryf breedvoerig die verhouding tussen Palmén en Meijer en in die gedeelte In Memoriam beskryf sy Ischa se dood.

"In Margine" begin op 5 Februarie 1991. Twee weke vroeër het Palmén se eerste boek *De wetten* verskyn en op hierdie dag was sy die gas in 'n radioprogram "Een uur Ischa". Nog voordat hy sy eerste vraag gevra het, het Palmén besef dat Ischa haar sielsgenoot is. Meijer was 'n veelsydige skrywer, joernalis, sanger, resesent en radio- en televisiepersoonlikheid.

Wat besonder is aan *I.M.* is nie die verhaallyn van die storie, maar die betekenis van die vertelling. Die vertelling bestaan uit opeenvolgende gebeurtenisse. *I.M.* is saamgestel uit dialoë en denke tussen Palmes en Meijer en die vele reise wat hulle onderneem het na veral Amerika. Die belangrikste element in die boek is die verhouding tussen hulle wat gebaseer is op liefde en beëindig is deur die dood. Natuurlik staan Meijer se dood sentraal maar ook sy ouers sterf, en na Meijer dood is sterf Palmes se vader. Hoewel fragmentaries is die krag van die vertelling geleë in die aansporing tot nadenke.

● ***De erfenis*** (1999)

Max Petzler ontmoet Lotte Inden (die hoofkarakter en fokaliseerder) by die uitgewery waar hy as vryskut redakteur werk. Na die ontmoeting neem Lotte kontak met hom op. Aangesien Lotte aan 'n terminale spiersiekte ly en bewus is van haar lot, soek sy na iemand wat haar op permanente basis kan versorg, en na haar administratiewe take kan omsien. Terselfdertyd sal die persoon ook na haar geestelike welstand omsien.

Lotte beskik oor 'n groot hoeveelheid boeke, knipsels, briewe, aantekeninge en dagboeke waaruit sy 'n roman wil saamstel. Sy besef natuurlik dat sy miskien nie die boek sal kan voltooi nie en soek daarom na iemand wat belangstel in haar geestelike erfgoed sodat dié persoon die roman kan voltooi. Max stem in om Lotte by te staan en betrek 'n verdieping in haar huis. Weldra kom Max meer van Lotte te wete uit haar verhale en tekste uit die argief.

Max bespreek sy werk by Lotte met niemand behalwe Margaretha Busset. Sy was 'n vriendin van sy ouers wat haar oor Max ontferm het toe sy ma 'n slegte tyd beleef het. Max ontdek dat Lotte eens verlief was, maar dat die man oorlede is. Sy naam was Tobias Tallicz waarin sy pal verwys as TT. Tobias was 'n regsgeleerde wat speurverhale geskryf het.

Lotte se gesondheid gaan intussen agteruit, en wanneer haar nuwe roman "Geheel de Uwe" vrygestel word kan sy die vrystelling nie bywoon nie. Haar nuwe roman word egter met gemengde gevoelens deur die pers ontvang. Max kom agter dat hy en Lotte nader aan mekaar beweeg en Lotte begin al meer aan Max dikteer wat hy moet opskryf. Die werkmethode eis egter sy tol op Lotte en sy besluit dat 'n

verandering in omgewing nodig is. Hulle gaan na Lotte se somershuis in Bretagne. Vir nog twee somers duur dit so voort en 'n liefdesverhouding ontstaan tussen Max en Lotte. Sy verloor later die gebruik van haar bene, en die pyn neem daaglik toe waarop Max haar morfininspuitings moet gee. Lotte sterf dan en haar laaste woorde aan Max was: "Ik wacht op je in het boek" (1999: 96).

Helga Ruebsamen

● ***Het lied en de waarheid*** (1997)

Die verhaal begin in die tropiese gebied van Java (Bandung). Louise Benda (Loulou) is die hoofkarakter en vertel 'n verhaal uitsluitlik gebaseer op háár ervaringswêreld. Louise se lewe in die trope is in der waarheid 'n sprokie. Sy toon 'n noue verwantskap met die natuur en kom naïef voor, omdat sy alles wat ander haar vertel glo en letterlik interpreteer. Sy woon saam met haar vader, moeder en tante Margot (wat uit Nederland geëmigreer het) in 'n groot koloniale huis met baie bediendes. Haar vader is 'n mediese dokter en spandeer al sy tyd by die kliniek waar haar tante ook soms werk. Bedags voer haar ma die koloniale bestaan waar sy op die stoep sit en lees en ander onbenullighede uitvoer. In teenstelling hiermee leef Louise in 'n bedrywige wêreld waarin werkliheid en fantasie moeilik van mekaar onderskei word.

Snags gaan sy vir wandeling saam met die "nagmense". Sy hoef alleen maar aan dinge te dink en dit gebeur. Meestal gaan haar gesprekke met die grootmense oor onskuldige onderwerpe soos prinses Dewi Kesoema wat in 'n stroom verander het. Of wanneer haar ma skryf, verander die krulle en draaie wat die pen maak in olifante, dwerge, vlermuise en voëls.

'n Wending tree in werking wanneer haar pa se broer Felix ook na Java kom en op Margot verlief raak. Maar wanneer Louise aan tante Margot vra of sy die spel van die swart tafel ken, kom Margot agter dat Felix haar verkul met Louise se ma. Alle verhoudings versuur en die familie vertrek kort voor die Tweede Wêreldoorlog terug na Europa. Saam met hulle reis Tinka, 'n dertienjarige pleegkind van Bali. Tinka word 'n suster vir Louise, en saam sal hulle met al hul bygelowe 'n nuwe wêreld moet verken. So byvoorbeeld is die winter in Parys 'n treurige gesig omdat hulle nog nooit bome sonder blare in Java gesien het nie. Om hul verlange na Java te sus, verklaar hulle alles in Europa aan die hand van gode wat hulle ken. Die verlange is

egter vir Tinka onoorkombaar en sy besluit om een aand die see oor te steek terug na Bali.

Wanneer die oorlog uitbreek, gaan bly Louise en haar vader by Aleida. Na die oorlog voel Louise beter en is sy gereed om 'n nuwe lewe te begin.

Rogi Wieg

Souffleurs van de duivel (1996)

Souffleurs van de duivel is 'n verhaalbundel waarvan die verhale skaars na te vertel is. Vanaf die eerste verhaal "Fragmenten van Sofia Rozenberg" tot die laaste verhaal "Hannibal", ontmoet die leser rare karakters. Die karakters sluit 'n hele populasie in waaronder 'n moordenaar, kind, oumas, kleinkind, wetenskaplike, man en vroue wat kinders wil hê en ander nie en selfs Lou Cyfer die duivel.

"Fragmenten van Sofia Rozenberg" bied inderdaad 'n gefragmenteerde blik op 'n greep uit die lewe van Sofia en die ek-verteller. Hoewel hy triviale inligting oor haar lewe en sy liefde vir haar verskaf, gaan die verhaal in der waarheid oor hom en sy geneigdheid tot depressie. Sy verhouding met Sofia (wat waarskynlik Joods is) en sy geestestoestand beskryf hy ook met behulp van metafore. Sy verhouding met haar stel hy gelyk aan die Beloofde Land, omdat hy wel lief is vir haar maar besef dat dit 'n onbereikbare liefde is. Disneyland dien as metafoor vir beide sy fisiese werklikheid en sy geestelike werklikheid.

In "Wat doet de wind als hij niet waait" is die ek-verteller vasgevang in 'n dubbele verhouding met Janet en Joyce. Die stemming van die verhaal is neerslagtig omdat die verteller hom daagliks in die kindersaal van 'n hospitaal bevind. Die omgewing bied nietemin ook opgewekte momente soos blyk uit die volgende aanhaling: "Ik liep naar hem toe en vroeg hoe hij heette. Het jongetje antwoordde: 'Andiamo.' Ik zei: 'Mooie naam.' De volgende dag zat hij weer achter het raam. Ik liep langs, pakte zijn hoofd in mijn handen en zei: 'Dag Andiamo.' Het jongetje zei: 'Dag, Mooie naam.'"

In "Alma en Felix" is die ek-verteller van die vorige twee verhale afwesig. Alma vertel die verhaal wat sentreer om haar verhouding met Felix haar vioolspelende seuntjie en die seniliteit van haar moeder. Nadat haar moeder naak in die huis rondloop word besluit dat sy in 'n tehuis moet gaan woon.

Die titelverhaal “Souffleurs van de duivel” bestaan uit twee dele: *Duivelsei I* en *Sint-Augustinusdag II*. In hierdie verhaal word die hoofkarakter Reinhart deur sy werkgewer (‘n fabriekeienaar) by name Lou Cyver (Lucifer of duiwel) bekendgestel aan die diaboliese wêreld van drank, dwelms, prostitusie en geld. Ten spyte daarvan dat Reinhart volkome opgeneem is in Lou Cyver se dodedans (waarvan daar sprake is aan die einde van die verhaal) dink hy steeds dat dit onmoontlik is dat daar ‘n balans is tussen goed en kwaad. Niks kan inderdaad net goed of kwaad wees nie.

In die bundel is ook ‘n kwantumfisiese sprokie met die titel “Een oefening in doorgroning”. Hierin vind ons ‘n eklektiese collage van historiografie, kwantumfisieka en selfs verwysings na Boeddha. In die verhaal eksperimenteer Wieg met ‘n kulkunsspeletjie wat met drie koppies en twee wit en een swart bal gespeel word. Die spel dien ook as metafoor vir die verhoudings waarin ons staan. In geheel poog die bundel om ons bewus te maak daarvan dat almal bloot gemiddeld is. Ons is almal beide goed en kwaad. “De dingen wisselden elkaar af, in en om ons heen en dat maakte ons allemaal gemiddeld” (Wieg 1996: 150). “Het enige werkelijke einde was waarschijnlijk de dood. Dat was de laatste scène” (Wieg 1996: 127).

● **De overval** (1997)

In *De overval* is die anonieme hoofkarakter ook die fokaliseerder. Hy vertel van sy sukkelende skrywersloopbaan, mislukte liefdesverhoudings en wanaangepaste familie. Wanneer hy eendag oplees oor moordenaars en bankrowers lees hy die verslag van Rupert T. Laasgenoemde is ‘n homoseksuele Amerikaanse gevangene wat ter dood veroordeel is. In sy laaste dae oorweeg hy dit om kontak met ‘n jong man in die buitewêreld op te neem. Rupert T. lees op sy beurt die verhaal van T.J. ‘n verkragter van die ergste graad wat ook ter dood veroordeel is, maar wie se doodsoordel teruggetrek is.

Intussen beplan die hoofkarakter ‘n bankroof. Sy vriendin Edith se oupa sterf en saam gaan hulle na sy woonstel in Berlyn. Hier neem hy ongesiens ‘n ou verroeste pistool van haar oupa waarmee hy ‘n bankroof uitvoer. Sy inspirasie vir die roof vind hy in Edith se pa en die films *Killing Zoö* en *Dog day afternoon*. Edith se pa het immers ‘n roof meegemaak en daarmee weggekom.

Om sake te vererger kry die werklose hoofkarakter 'n belastingsaanslag van 25 000 gulde. 'n Gesprek met sy uitgewer laat hom net meer besef dat die uitgewer nooit reklame vir sy boeke gedoen het nie. Geld uit daardie oord sal hy in ieder geval nie kry nie.

Uiteindelik beroof die hoofkarakter die bank, nie met die bedoeling om leed te doen nie, maar om as skrywer bekendheid te verwerf. Tydens die roof is 'n vriendin (Paula) van hom in die bank en hy vertel aan haar dat dit hy is agter die masker. Die rower word nooit vasgetrek nie en Paula vertel dit ook aan niemand.

Na 'n rare sterfte, opstanding en finale dood, erf die hoofkarakter ook van sy eksentrieke Hongaarse ouma 30 000 dollar. Later blyk dit dat dit geld is wat die hoofkarakter se vader aan sy moeder gegee het.

Dié verhaal word voortdurend onderbreek met filosofiese interne dialoë oor die wiskunde. Met die gesprekke poog die verteller om stabiliteit te verleen aan 'n andersins chaotiese wêreld waarin die banaliteit van die kontemporêre lewe hoogty vier.

● ***Kameraad scheermes*** (2002)

Johathan Finkel het sy vrou vermoor omdat sy nie goed was vir sy dogter nie. Hiervoor word hy tot twaalf jaar gevangenstraf gevonniss. Dit word dan duidelik dat dié bekende skilder baie depressief is. Hy is so depressief dat selfs die professionele hulp wat hy ontvang nie help nie. Na die soveelste mislukte selfmoordpoging word hy opgeneem in 'n inrigting in Duitsland. Hoewel sy toestand verbeter, beraam hy steeds nuwe planne om selfmoord te pleeg. Intussen bou hy 'n indrukwekkende arsenaal medisyne op, en oorleef hy talle terapeute en ekstreme vorme van terapie. Wanneer sy nuwe vrou swanger is sien Finkel 'n sweempie hoop in die wêreld. Hy stel dan 'n selfmoordpoging uit todat hy verseker is van die kind se gesondheid.

Kameraad scheermes is 'n semi-outobiografiese verhaal wat skerp kritiek teen die voormalige Amsterdamse psigiatriese hulpinstelling uitspreek. Die hoofkarakters is Jonathan Finkel 'n bekende skilder, en Rogi Wieg die Nederlandse skrywer van Hongaarse afkoms. Hoewel hul lewensweë in vele opsigte eenders is, is dit ook anders. Die hoofkarakters vertel oor en lewer kommentaar op mekaar se lewens. Soms vloei die persoonlikhede ineen en lyk dit of daar slegs een hoofkarakter is,

maar in ander hoofstukke is hulle duidelik onderskeibaar. Dit kom inderdaad voor of ons te make het met 'n karakter wat ly aan 'n dissosiatiewe identiteitsversteuring. Nietemin staan Rogi Wieg se persoonlike kroniek oor sy ervaring van major depressie sentraal. Hy doen verantwoording van sy werklikheidsbelevens en hoe hy as't ware "versuip" aan al die medikasie wat hy neem. As naskrif doen hy ook verslag van al die medisyne wat hy geneem het.

Joost Zwagerman

● ***Chaos en Rumor*** (1997)

In *Chaos en Rumor* is Otto Vallei die hoofkarakter en fokaliseerder. Die verhaal handel oor Otto wat 'n skrywer is, maar nie aan die skryf kan kom nie. Drie toestande beheer Otto se lewe, naamlik sy vrees vir groot vertrekke gevul met mense, sy irritasie met 'n telefoon en sy vrees dat hy 'n "skrywersblok" het. Selfs sy isolasie in sy skryfkamer en geheime telefoonnommer inspireer Otto nie om te skryf nie.

Otto is so desperaat dat hy aan sy uitgewer (Arnoud Zegel) vertel dat hy die skrywerspen vergoed gaan neerlê. Op 'n dag kry Otto 'n oproep van Barend van der Molens die hoofredakteur van "Chaos en Rumor". Dit is 'n relatief onbekende radioprogram oor kulturele sake. "Chaos en Rumor" benodig 'n omroeper. Ten spyte van sy vrees vir ruimtes met baie mense moet Otto toneelvertonings bywoon en resensies daarvoor skryf.

Die chaos bars los wanneer Ed Waterland op die toneel verskyn. Ed is 'n uiters suksesvolle skrywer en sy nuutste boek het pas verskyn. Die boek gaan oor 'n skrywer wat sukkel om te skryf en dan by 'n tweederangse radioprogram betrokke raak. Selfs die medewerkers van "Chaos en Rumor" loop onder die felste kritiek deur. Otto is totaal in die war want die boek beskryf sy lewe sonder dat hy 'n woord daarvoor gery het. Karin, Otto se vrou, was voorheen in 'n verhouding met Ed. Otto verdink daarom sy vrou dat sy die inligting aan Ed oorgedra het.

Op die volgende redaksievergadering word Otto oor die kole gehaal en met 'n skrale meerderheid van stemme behou hy sy pos. Intussen word die genomineerdes vir die Eurobank-prys bekend gemaak. Hiermee word kunstenaars en skrywers van verskillende genres vereer. Otto en Riekje ('n medewerker) word afgevaardig om

verslag te doen oor die geleentheid. Om nie tydens die geleentheid opgeskeep te sit met die swaar radiotoerusting nie, verberg hulle dit agter 'n gordyn.

Na die ete en net voor die pryse oorhandig word, word die gebou ontruim as gevolg van 'n bomdreigement. In 'n stroom van mense word Otto na buite meegesleur waar hy agterkom dat die radiotas waarskynlik die "bom" is. Otto loop egter verder tot hy by 'n kafee kom waar hy Ed Waterland gewaar en hom gaan konfronteer oor die inhoud van sy boek. Waterland vertel hom dat die boek nie oor Otto gaan nie maar oor Waterland self. Otto kry dan die idee om, soos Waterland, 'n boek oor homself te skryf.

● **Het jongensmeisje** (1998)

Die verhale in die bundel handel in die algemeen oor die dood, die allesoorheersende obsessie met die ander en persone wat hul onskuld probeer bewaar in 'n wêreld wat haar sin vir skoonheid reeds verloor het.

"Winnie en de onschuld" handel byvoorbeeld oor Winnie se voormalige vriend wat besete oor haar waak. Sy obsessie is so groot dat hy haar beskermengel word. "Slaag" en "Compleet" gaan oor die gevolge van owerspel. In "Mevrouw Hooghiemstra doet open" laat 'n man sy vrou glo dat sy alles in haar lewe vergeet het, sodat hulle vir altyd bymekaar kan bly. "White Palace" handel oor 'n humoristiese beskrywing van die maatskappy. Terwyl Sjors besigheid in New York doen, koop sy vriendin Margootje die kafee *De Zwart* in Amsterdam. Hy is aanvanklik kwaad oor haar belegging, maar kry dan idees om die kafee om te toer in 'n vurige diskoteek met die naam *White Palace*. Hy is van plan om die gehate Bulgare uit die diskoteek te hou en 'n gewelddadige messe-stekery breek uit. Wanneer hy verklarings moet aflê by die polisiestatie kry sy skuldgevoelens die oorhand en hy besluit om die diskoteek aan die Bulgare te verkoop.

Die langste verhaal is "Tomaatsj" wat waarskynlik die troetelnaam vir Thomas is. Die verhaal handel oor 'n man wat 'n swak selfbeeld het. Wanneer sy vrou swanger word, voel hy hom ook nie opgewasse as vader nie, maar hy besef dat hulle saam swanger is. Wanneer Thomas uiteindelik gebore word, oortuig sy vrou hom dat hy 'n goeie vader is en voel hy die moeite werd.

“s Ochtends” is ‘n verhaal wat afspeel een oggend in die huis van Esther en Johan. Johan het drome waarin hy Esther se moeder is. Sy drome weerspieël egter wat in die werklikheid aangaan.

Die titelverhaal “Het jongensmeisje” is die mymeringe van ‘n jong man oor sy “jongensmeisje”. Sy meisie het die oë van ‘n agtjarige seun maar is verder vrou. Hy is so opgeneem in haar dat hy liggaam en siel sal prysgee om haar innerlike te word.

In “Krantenwijk” lewer ‘n jong man koerante af vir ‘n lewe. Daar is agt bordele in sy wyk en op ‘n dag gaan hy by een in. Niks het egter gebeur nie, maar die ervaring het ‘n diep indruk op hom gemaak.

Zes sterren (2002)

Justus Merkelbach woon by sy vader en moeder in Alkmaar. Sy vader is onderwyser en sy moeder huisvrou. Justus se oom Siem speel ‘n belangriker rol in sy lewe as sy pa. Justus gaan dikwels by sy oom en tante kuier en voel hom meer tuis by hulle as by sy ouers. Oom Siem en tante Tilly se liefde vir Justus spruit uit hul kinderlose huwelik. Aangesien Tilly onvrugbaar, is laat sy Siem toe om die bordele te besoek en eenmalige verhoudings met ander vroue aan te knoop. Haar enigste voorwaarde aan Siem is dat hy nie langdurige verhoudings mag aanknoop met ander vroue nie.

Wanneer Justus later afgewys word deur die Amsterdamse kunsakademie bied oom Siem hom ‘n pos aan as redakteur van “Goedemorgen”. “Goedemorgen” is Siem se tydskrif waarin hulle die hotelbedryf resenseer. Siem, Justus en Mabel (die sekretaresse) behartig die uitgee van die tydskryf wat reeds vir ‘n aantal jare baie suksesvol is.

Op ‘n dag ontvang Tilly agt fakse van Angèle, waaruit Angèle haar langtermyn verhouding met Siem erken. Die huwelik tussen Siem en Tilly (sy ses-ster-vrou) is hierdeur vernietig. Deur sy eie toedoen was Siem verpletter en hy pleeg selfmoord deur ‘n oordosis kalmeer- en slaappille te neem.

Die oorblywende gedeelte van die verhaal handel dan oor Justus se selfverwyte en pogings om sy oom Siem se dood te verwerk. Sy sessies met die psigiater laat selfs meer onbeantwoorde vrae ontstaan. Wanneer oom Siem veras word, besluit Justus om al sy vrae ook te laat vaar.

Addendum II

Tabel 1: Resente romans, hoog aangeskrewe by kritici en akademici (Francken 2000: 131).

Posisie	Outeur	Roman
1	A F Th van der Heijden	<i>De tandeloze tyd</i> dele: "Vallende ouders", "De gevaren- driehoek", "Advocaat van de hanen"
2	Harry Mulisch	<i>De ontdekking van de hemel</i>
3	Frans Kellendonk	<i>Mystiek lichaam</i>
4	Thomas Rosenboom	<i>Gewassen vlees</i>
5	Hugo Claus	<i>De geruchten</i>
6	Nicolaas Matsier	<i>Gesloten huis</i>
7	Charlotte Mutsaers	<i>Rachels rokje</i>
8	J J Voskuil de	<i>Het bureau</i>
9	Paul de Wispelaere	<i>Het verkoolde alfabet</i>
10	Stefan Hertmans	<i>Naar Merelbeeke</i>
11	Monika van Paemel	<i>Vermaledijde vaders</i>
12	Verskeie outeurs gesamentlik in twaalfde posisie: Hugo Claus Adriaan van Dis Renate Dorrestein Anna Enquis A F Th van der Heijden Connie Palmén Leo Pleysier	<i>Belladonna</i> en <i>Onvoltooide verleden</i> <i>Indische duinen</i> <i>Ontaarde moeders</i> <i>Het geheim</i> <i>Het leven uit een dag</i> <i>De wetten</i> <i>De gele rivier is bevroren</i> en <i>Wit is altijd</i>

	Jacq Vogelaar Joost Zwagerman	<i>schoon</i> <i>De dood als meisje van acht</i> <i>Gimmick!</i>
--	----------------------------------	--

Tabel 2: Resente romans meeste verkoop, in volgorde van meeste verkoop na minder verkoop (Franken 2000: 132).

Outeur	Roman
Tessa de Loo	<i>De tweeling</i>
Adriaan van Dis	<i>Indische duinen</i>
Harry Mulisch	<i>De ontdekking van de hemel</i>
Hella S Haasse	<i>Heren van de thee</i>
Connie Palmen	<i>De vriendschap</i>
Anna Enquist	<i>Het geheim</i>
Lulu Wang	<i>Het lelietheater</i>
Maarten 't Hart	<i>De jacobsladder</i>
Hugo Claus	<i>De geruchten</i>
Joost Zwagerman	<i>De buitenvrouw</i>
Helga Ruebsamen	<i>Het lied en die waarheid</i>
Magriet de Moor	<i>De virtuoos</i>
Maarten 't Hart	<i>Het woeden der gehele wereld</i>
Willem Frederik Hermans	<i>Een heilige van de horlogerie</i>
Arnon Grunberg	<i>Blauwe maandagen</i>
Nicolaas Matsier	<i>Gesloten huis</i>
Thomas Rosenboom	<i>Gewassen vlees</i>
A F Th van der Heijden	<i>"Het hof van barmhartigheid" (De tandelose tijd 3a) en Het leven uit een dag</i>

F Springer	<i>Bandoeng-Bandung</i>
J J Voskuil	<i>Planktong (Het bureau 3)</i>

Tabel 3: Outeurs wie se werk in die algemeen die meeste gekoop word (Francken 2000: 133).

Posisie	Outeur
1	Maarten 't Hart
2	Tessa de Loo
3	Harry Mulisch
4	Renate Dorrestein
5	A F Th van der Heijden
6	Hella S Haasse
7	Connie Palmen
8	Adriaan van Dis
9	Willem Frederik Hermans
10	Leon de Winter
11	Margriet de Moor
12	F Springer
13	J J Voskuil

Tabel 4: Outeurs wie se werk die meeste gekoop is vanaf 1994 tot en met 2000 (Stichting Speurwerk 2003).

1994		1995	
Posisie	Outeur	Posisie	Outeur
1	John Grisham	1	John Grisham
2	Walt Disney	2	Adriaan van Dis
3	Tessa de Loo	3	Annie M G Schmidt

4	Jung Chang	4	Isabel Allende
5	Stephen King	5	Stephen King
6	Agatha Christie	6	Connie Palmen
7	Hella S Haasse	7	Youp van 't Hek
8	Verginia Andrews	8	Tessa de Loo
9	Dick Bruna	9	Willy Vandersteen
10	Isabel Allende	10	Walt Dinsney
1996		1997	
Posisie	Outeur	Posisie	Outeur
1	James Redfield	1	Michel Montignac
2	Stephen King	2	John Grisham
3	John Grisham	3	A C Baantjer
4	Annie M G Schmidt	4	Dick Bruna
5	Walt Diseny	5	James Redfield
6	A C Baantjer	6	Annie M G Schmidt
7	Connie Palmen	7	Stephen King
8	Robert Ludlum	8	Walt Disney
9	Verginai Andrews	9	R L Stine
10	Isabel Allende	10	Robert Ludlum
1998		1999	
Posisie	Outeur	Posisie	Outeur
1	John Grisham	1	John Grisham
2	A C Baantjer	2	A C Baantjer
3	Connie Palmen	3	Stephen King
4	Walt Disney	4	Nicholas Evans
5	Annie M G Schmidt	5	Walt Disney
6	Nicholas Evans	6	R L Stine
7	R L Stine	7	Marianne Fredriksson
8	Marianne Fredriksson	8	Verginia Andrews
9	Stephen King	9	Tom Clancy
10	Geert Mak	10	Carry Slee

2000	
Posisie	Outeur
1	J K Rowling
2	John Grisham
3	Stephen King
4	Geert Mak
5	A C Baantjer
6	Carry Slee
7	Nicci French
8	Annie M G Schmidt
9	Tom Clancy
10	Frank MacCourt